

Nr 183.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.; given Stockholms slott den 5 april 1940.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.

GUSTAF.

K. G. Westman.

Förslag
till
Lag
med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången
vid krig eller krigsfara m. m.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att bestämmelserna i 2—12 §§ skola tillämpas; dock må sådant förordnande ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Var der ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som avses i första stycket, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

Under tid, då förordnande, som nu sagts, är i kraft, gälla icke i lag eller författning meddelade stadganden i den mån de strida mot vad enligt förordnandet blivit bestämt.

Denna lag äger ej tillämpning i fråga om krigsdomstolar och rättegången därstädes.

2 §.

Då det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, äger Konungen förordna,

1. att domstol skall sammanträda å andra tider och ställen än som för vanliga fall är bestämt; samt

2. att de åligganden, som i fråga om rättsskipningen eller rättsvården tillkomma viss underrätt eller lagfaren domare i viss underrätt eller viss domsaga så ock viss hovrätt, skola, helt eller delvis, övertagas av annan likställd domstol eller domare.

Om högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar äger Konungen efter högsta domstolens hörande förordna efter omständigheterna.

I den mån det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, må Konungen ock bestämma, att lagfaren domare i eller be-

fattningshavare vid underrätt, hovrätt eller nedre justitierevisionen skall tjänstgöra i annan befattning vid någon av nämnda myndigheter, domare dock endast i domarbefattning.

Befogenhet, som enligt första stycket 1 eller tredje stycket tillkommer Konungen, må på uppdrag av Konungen utövas av annan myndighet.

3 §.

Möter på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, hinder för val av nämndeman i häradsrätt eller av ägodelningsnämndeman eller vattenrättsnämndeman, vare nämndeman, utan avseende därå att den tid utgått för vilken han utsetts eller eljest har att tjänstgöra, skyldig att fortfarande bestrida tjänsten, till dess val kan hållas och besked inkommit, att annan blivit vald.

Har enligt 2 § första stycket 1 förordnats, att häradsrätt eller ägodelningsrätt skall sammanträda utom rättens domkrets och uteblir nämndeman från rättens sammanträde, äge rättens ordförande till tjänstgöring i hans ställe kalla någon, som är valbar till nämndeman i den domsaga, där rätten sammanträder, eller, om rätten sammanträder i stad som ej hör till domsaga, i närmaste domsaga.

4 §.

Mål, som handlägges av underrätt eller av arbetsdomstolen, skall av rätten uppskjutas eller förklaras vilande, om anledning är att antaga, att på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, part är ur stånd att inställa sig vid rätten eller eljest utföra sin talan eller annat hinder möter för målets utredning. Finnes saken kunna nöjaktigt utredas, må dock målet handläggas och avgöras, om det för part är av synnerlig vikt eller eljest särskilda skäl föranleda därtill. För part, som kan antagas vara ur stånd att vid målets fortsatta handläggning själv bevaka sin rätt, skall rätten, såframt det ej är uppenbart, att behov därav icke föreligger, förordna ombud att, själv eller genom fullmäktig, föra och i högre rätt fullfölja talan; förordnande, som nu sagts, må, då rätten ej sitter, meddelas av dess ordförande. Ombudet har att så snart ske kan, om möjligt efter samråd med parten, förbereda talans utförande. Utser parten själv fullmäktig, vare förordnandet för ombudet förfallet.

Den, som enligt första stycket förordnats till ombud, äge göra ansökan om fri rättegång för parten enligt lagen om fri rättegång; han må ock förordnas till rättegångsbiträde åt parten enligt nämnda lag.

5 §.

Mål, som enligt 4 § förklarats vilande, skall på anmälan av part återupptagas till handläggning, så snart hinder enligt nämnda paragraf ej längre föreligger eller förhållande inträtt, som enligt samma paragraf skulle påkallat fortsatt handläggning.

6 §.

Den, som enligt 4 § förordnats till ombud, åtnjute av allmänna medel efter rättens prövning skäligen arvode för det arbete han nedlagt å målet så ock ersättning för nödvändiga utgifter och tidsspillan. Beslut om sådan ersättning må verkställas utan hinder av att det ej vunnit laga kraft. Skriftligt besked om beslutet skall utan avgift tillhandahållas ombudet. I det slutliga utslaget skall den, för vilken ombud förordnats, förpliktas att till statsverket återgälda vad ombudet tillerkänts i arvode och ersättning, om ej sådan skyldighet finnes böra åläggas motparten. Har ombudet varit förordnat till rättegångsbiträde enligt lagen om fri rättegång, gälle om ersättning till ombudet och skyldighet att ersätta statsverket kostnaden härför vad i nämnda lag är stadgat.

7 §.

Uteblir part eller annan, som kallats att infinna sig vid rätten, eller underlåter han eljest att fullgöra vad enligt rättens eller domarens beslut förelagts honom och har han på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet, skall underlåtenheten icke leda till påföljd för honom. Är ej för rätten känt, huruvida han sålunda haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet, skall upplysning därom inhämtas genom rättens försorg. Har vid allmän underrätt part uteblivit från rätten vid första rättegångstillfället och finnes, att parten ej haft giltig ursäkt för sin utevaro, må vad i 12 kap. 2 och 3 §§ rättegångsbalken är stadgat vinna tillämpning, ehuru uppskov ägt rum för inhämtande av upplysning.

8 §.

Vad i 4—7 §§ är stadgat skall i tillämpliga delar gälla i fråga om mål eller ärende, som handlägges av lagfaren domare i underrätt eller domsaga eller av överrätt eller hos Konungen i högsta domstolen, så ock i fråga om utsökningssmål, vari någon skall höras i den ordning, som stadgas i 195 § utsökningsslagen.

Stadgandet i 27 kap. 15 § rättegångsbalken därom, att i vissa fall ändring i underrätts utslag i brottmål ej må göras utan att den tilltalade beretts tillfälle att komma tillstädes vid muntligt förhör i hovrätten, skall ej äga tillämpning, om på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket denna lag, förhör med den tilltalade icke kan anställas eller finnes vara förordat med synnerlig olägenhet.

Har part i hovrätt eller hos Konungen åtnjutit fri rättegång, skall vad i 6 § denna lag är stadgat icke äga tillämpning i den mån ombudet finnes berättigat till ersättning, varom stadgas i 10 § andra stycket lagen om fri rättegång.

9 §.

Då det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, äger Konungen beträffande riket i dess helhet eller viss del därav

förordna om förlängning av den tid, inom vilken allmän underrätt har att företaga rannsaking med häktad.

10 §.

Då det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, äger Konungen beträffande riket i dess helhet eller viss del därav förordna, att inlaga eller annan handling, som skall ingivas till domstol, domare eller nedre justitierevisionen, må insändas med posten i betalt brev; vad i lag eller författning är stadgat därom, att handling skall ingivas eller åtgärd eljest företagas före visst klockslag å dagen, äge ej tillämpning i fråga om handlingens ingivande eller insändande. Handling, som inkommer med posten, skall anses ingiven av den, som undertecknat handlingen. Handlingen skall anses ingiven den dag, då den inkom till mottagaren. Då handlingen inkommit, skall vad i lag är stadgat om skyldighet för part att tillika inställa sig anses iakttaget.

Förordnande, som avses i första stycket, må ock meddelas i fråga om anmälan av vad och erläggande av vadepenning.

Konungen äger i den mån det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, beträffande riket i dess helhet eller viss del därav förordna om förlängning av den tid, inom vilken ingivande av inlaga eller annan åtgärd för fullföljande eller bevakande av talan annorledes än genom särskilt rättsmedel skall äga rum hos myndighet, som sägs i första stycket av denna paragraf, eller hos överexekutor.

11 §.

Är någon skyldig att för bevakande av sin enskilda rätt inom viss i lag eller författning föreskriven tid instämma talan eller påkalla prövning i annan ordning eller inför domstol eller domare vidtaga annan åtgärd och finnes han på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, hava varit ur stånd att inom den föreskrivna tiden vidtaga åtgärden, skall vad i lagen den 22 juni 1939 om särskilda rättsmedel är stadgat angående återställande av försutten tid tillämpas, även om åtgärden icke är av beskaffenhet, som där sägs. Vad nu sagts äge motsvarande tillämpning beträffande ansökan om resning och besvär över domvilla.

I fråga om återställande av försutten tid enligt första stycket i denna paragraf eller lagen den 22 juni 1939 skall vad i 11 § sistnämnda lag är föreskrivet därom, att ansökan skall göras sist inom ett år från den dag, då tiden utgick, ej äga tillämpning, om sökanden på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket denna lag, finnes hava varit ur stånd att inom sagda tid göra sådan ansökan.

12 §.

Delgivning med den, som fullgör tjänstgöring vid krigsmakten, skall ske genom militär myndighets försorg. Intyg av sådan myndighet gälle såsom

fullt bevis, att delgivning blivit så verkställd som intyget innehåller. Avser delgivning stämning eller kallelse att eljest infinna sig vid domstol, skall intyget tillika innehålla uppgift, huruvida den kallade på grund av sin tjänstgöring är hindrad att inställa sig. Har delgivning verkställts annorledes än genom militär myndighet, vare den gällande; dock må delgivning ej ske genom handlings införande i allmänna tidningarna eller dess fästande å den söktes husdörr och uppläsande för hans husfolk eller på annat sådant sätt.

13 §.

Konungen meddelar de närmare föreskrifter, som erfordras för tillämpningen av denna lag.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 31 mars 1941. Förordnande, som meddelats enligt lagen, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet.

I fråga om förordnande, som sägs i 2 §, meddelar Konungen närmare bestämmelser i anledning av dess upphörande. Stadgandet i 3 § första stycket skall, sedan förordnande enligt 1 § upphört att gälla, tillämpas, till dess val av nämndeman hållits och besked inkommit om valet. Har med stöd av 4 eller 8 § mål eller ärende förklarats vilande eller ombud förordnats, skall åtgärden fortfarande bestå, till dess den i laga ordning häves. Förordnande, som meddelats med stöd av 10 §, skall fortfarande tillämpas i fråga om åtgärd, för vars vidtagande tid börjat löpa före förordnandets upphörande. Har för vidtagande av åtgärd, som avses i 11 §, tid börjat löpa, då lagrummet ännu var tillämpligt, skall ock nämnda lagrum fortfarande lända till efterrättelse.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 15 mars 1940.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman, anmäler fråga om *särskild lagstiftning angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.* samt anför:

»Sedan jag uppdragit åt processlagberedningen att utarbeta förslag till bestämmelser beträffande domstolarna och rättegången, som kunde föranledas av utomordentliga förhållanden vid krig eller krigsfara, överlämnade beredningen till mig en den 14 februari 1940 dagtecknad promemoria i ämnet, vid vilken hade fogats förslag till lag med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m. (justitiedepartementets promemorior 1940: 1).

Förslagets bestämmelser äro avsedda att tillämpas vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga av krig föranledda förhållanden. För tillämpningen förutsättes särskilt förordnande. Krigsdomstolarna och rättegången vid dem beröras icke av förslaget. I övrigt skall detta vara tillämpligt å såväl allmänna som särskilda domstolar samt därjämte i fråga om handläggningen inför överexekutor av vissa utsökningsmål.

I fråga om domstolsorganisationen föreslås i 2 § av förslaget bl. a. befo-genhet för Kungl. Maj:t att föreskriva ändrade tider och ställen för domstolarnas sammanträden ävensom att förordna om överförandet helt eller delvis av de arbetsuppgifter, som tillkomma viss domstol, å annan likställd domstol. Vidare innehåller förslaget i samma paragraf bestämmelser, enligt vilka domare och andra befattningshavare vid domstolarna kunna bli skyldiga att tjänstgöra vid annan domstol än de tillhöra. Beredningen framhåller, att för tillgodoseende av domstolarnas personalbehov under krig och därmed jämförliga förhållanden härutöver kunde ifrågakomma att möjliggöra en begränsning av det domföra antalet lagfarna ledamöter i rådhusrätt och hovrätt. Beredningen har emellertid icke funnit sig böra förorda en så genomgripande förändring. Icke heller har beredningen ansett en begräns-

ning i fråga om det domföra antalet nämndemän i häradsrätt för närvarande böra äga rum.

Beträffande förfarandet i rättegång framhåller beredningen, att inkallelse till tjänstgöring vid krigsmakten under förhållanden som nu avses i allmänhet torde få anses som laga förfall för uteblivande från domstol. Detsamma bör gälla t. ex. om någon för fullgörande av tjänsteplikt eller vid evakuering nödgas oförberett lämna sin vanliga vistelseort. För att laga förfall skall av domstol få beaktas i en pågående rättegång erfordras för närvarande, att förfallet anmäles eller eljest är för domstolen känt. Enligt vad i promemorian anföres kan emellertid under krig och därmed jämförliga förhållanden ofta föreligga giltig ursäkt för underlåtenhet att i rätt tid anmäla förfall. Med hänsyn härtill föreslås i fråga om förfarandet vid underrätt — liksom även vid arbetsdomstolen — viss skyldighet för domstolen att självmant undersöka, om utevaro eller underlåtenhet att fullgöra meddelat föreläggande haft sin grund i förfall av det slag, varom nu är fråga. Har sådant förfall förelegat, får utevaron eller underlåtenheten icke leda till påföljd, som under vanliga förhållanden bort ifrågakomma (7 §). Om vid domstolens undersökning eller eljest befinnes, att till följd av förfall, som nyss angivits, part är hindrad att komma tillstädes eller målet eljest ej kan utredas, skall målet som regel uppskjutas eller förklaras vilande. Under vissa omständigheter skall dock målet kunna handläggas och avgöras utan hinder av parts utevaro. I promemorian uttalas, att rättsskipningens fortgång ej minst för näringslivet är av stor betydelse även i krigstid samt att utväg därför bör skapas att under vissa förutsättningar fortsätta handläggningen av ett mål och även bringa det till avgörande. En allmän förutsättning härför är enligt förslaget, att målet finnes kunna nöjaktigt utredas. Som ytterligare villkor föreskrives, att handläggningens fortsättande är av synnerlig vikt för någon av parterna eller eljest påkallas av särskilda skäl. För att i sådana fall underlätta målets behandling föreslås befogenhet för domstolen att förordna ombud för part, som kan antagas vara ur stånd att själv bevaka sin rätt. Ett dylikt ombud skall, om parten åtnjuter fri rättegång, kunna förordnas som biträde enligt lagen om fri rättegång. Bestämmelser i dessa hänseenden meddelas i 4 § av förslaget.

De nu nämnda reglerna rörande underrättsförfarandet skola i tillämpliga delar gälla även beträffande handläggning, som tillkommer lagfaren domare i underrätt eller domsaga, liksom beträffande förfarandet i högre rätt och i fråga om vissa utsökningsmål (8 § första stycket). De avse däremot icke sådana fall, då någon är hindrad att inom viss i lag utsatt tid fullfölja talan eller bevaka talan i fullföljt mål. I dylikt fall föreligger redan nu viss möjlighet att söka återställande av försutten tid. Till lättnad för parterna föreslås ytterligare befogenhet för Kungl. Maj:t att för riket i dess helhet eller del därav medge, att inlagor och andra handlingar få insändas med posten. Kungl. Maj:t skall även kunna förordna om förlängning av fullföljdstider (10 §).

Enligt vad i promemorian framhålles kan för närvarande laga förfall i all-

mänhet icke beaktas, då någon har att för bevakande av sin enskilda rätt inom viss i lag föreskriven tid väcka talan eller utom rättegång vidtaga åtgärd inför domstol eller domare. Detsamma gäller såvitt angår frister för anlitande av särskilt rättsmedel. Beredningen föreslår, att gällande bestämmelser om återställande av försutten tid även i dylika fall skola kunna tillämpas, om vederbörande på grund av krig eller därmed jämförliga förhållanden varit ur stånd att inom föreskriven tid vidtaga åtgärd, varom här är fråga (11 §).

Bland förslagets bestämmelser i övrigt må omnämnas stadganden om inskränkning i den rätt, som enligt 27 kap. 15 § rättegångsbalken tillkommer tilltalad att bliva muntligen hörd i hovrätt (8 § andra stycket), om befogenhet för Kungl. Maj:t att medge förlängning av den tid, inom vilken allmän underrätt har att företaga rannsaking med häktad (9 §) och om anlitande av militär myndighet för delgivning med den, som fullgör tjänstgöring vid krigsmakten (12 §). Den föreslagna lagen har ansetts böra gälla till och med den 31 mars 1941.

Angående detaljerna i förslaget och den närmare motiveringen hänvisas till beredningens promemoria, vilken såsom bilaga (*Bil. A*) torde få åtfölja statsrådsprotokollet.

Över förslaget ha yttranden efter remiss inkommit från rikets hovrätter ävensom från ställföreträdaren för chefen för försvarsstaben. Därjämte har från styrelsen för Sveriges advokatsamfund inkommit ett utlåtande i anledning av förslaget.

I yttrandena tillstyrkes allmänt, att förslaget lägges till grund för lagstiftning i ämnet. Önskemål ha emellertid framställts om komplettering eller ändring av vissa av de föreslagna bestämmelserna.

I fråga om domstolsorganisationen hemställer Göta hovrätt, att i förslaget stadgas befogenhet för Kungl. Maj:t att inom vissa angivna gränser medge undantag från gällande regler om domfört antal ledamöter i hovrätt, rådhusrätt och häradsnämnd. Hovrätten över Skåne och Blekinge förordar en motsvarande möjlighet till begränsning av det domföra antalet nämndemän i häradsrätt. Hovrätten erinrar, att nämndemännens arbetskraft vid mobilisering ofta torde behöva tagas i anspråk för viktiga uppgifter i hemorten, varjämte betydande svårigheter att erhålla domfört antal nämndemän kunna uppstå, därest häradsrätt skall sammanträda utom domkretsen. Av Göta hovrätt ifrågasättes vidare sådan ändring av 2 §, att stadgandet om ändrad tid och plats för domstols sammanträden göres tillämpligt även å mål och ärenden, som handläggas av särskild domare eller befattningshavare vid domstol.

Vad angår förfarandet ifrågasätter advokatsamfundets styrelse, att utväg borde beredas en kående eller sökande att erhålla förordnande av god man eller ombud för bortovarande med behörighet, såvitt nu är i fråga, att mottaga delgivning av stämning och beslut under rättegång, t. ex. beslut om kommunikation. Vidare framhåller styrelsen, att i lagen borde erinras, att till ombud enligt 4 § företrädesvis bör förordnas den, som avlagt för behö-

righet till domarämbete föreskrivna kunskapsprov och som yrkesmässigt utövar advokatverksamhet. Hovrätten för Övre Norrland uttalar vissa betänkligheter mot att ett mål enligt 4 § i förslaget skall kunna avgöras utan att ombud, som förordnats enligt samma paragraf, kunnat i rättegången samråda med sin huvudman. Hovrätten ifrågasätter, om ej i dylikt fall avgörande bör kunna träffas endast om synnerliga skäl påkalla det. I hovrättens yttrande anmärkes även, att den befogenhet som bör tillkomma ombud synes böra närmare anges i lagtexten i enlighet med de riktlinjer, som antytts i beredningens motivering. Ytterligare ifrågasättes, om ej partsutsaga bör kunna upptagas vid annan domstol än den där målet är anhängigt, i så fall lämpligen vid någon allmän underrätt eller inför civil ledamot i krigsdomstol. Göta hovrätt hemställer om bestämmelser, som möjliggöra inställande eller avbrytande av handläggningen i sådana mål eller ärenden, vilka med hänsyn till sin beskaffenhet böra kunna tills vidare anstå i avbidan på andra mera brådskande mål.

Med anledning av stadgandet i förslagets 12 §, att militär myndighet i intyg om delgivning av stämning eller kallelse till domstol skall ange, huruvida den kallade på grund av sin tjänstgöring är hindrad att inställa sig, framhåller hovrätten för Övre Norrland, att vid delgivning av handlingar för avgivande av förklaring lämpligen kunde på motsvarande sätt lämnas uppgift, huruvida parten kan antagas vara hindrad att avge förklaring. Hovrätten anför härutinnan närmare:

Då hovrätt utställer parts besvär till delgivning med motparten, har denne jämlikt föreläggande i delgivningsbeslutet att avge förklaring inom viss utsatt tid vid äventyr att målet ändock avgöres. Fråga uppstår då hur hovrätten, om det remitterade förslaget upphöjes till lag, skall förfara i fall då förklaring uteblir. I det förutsatta fallet har hovrätten att avgöra, huruvida i anledning av förklaringsskriftens uteblivande målet bör uppskjutas eller förklaras vilande, ävensom huruvida ombud för den uteblivna parten bör förordnas. Jämlikt 7 § skall genom hovrättens försorg inhämtas upplysning huruvida parten haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet att avge förklaring, såvida ej är känt hur därmed förhåller sig. Denna uppgift för hovrätten kan på grund av förhållandena bli vanlig att fullgöra. Hovrättens uppgift att inhämta upplysning skulle underlättas, därest ett stadgande, motsvarande det i 12 § andra punkten upptagna, ålade den myndighet, som verkställer delgivning av besvärshandlingarna med förklarandeparten, att i delgivningsbeviset även intyga huruvida parten på grund av sin tjänstgöring kan antagas förhindrad att avge förklaring. Myndigheten är tydligen icke i stånd att intyga huruvida förklaranden är hindrad att avge en uttömmande förklaring, men detta är ej heller erforderligt. Ty om blott förklaranden överhuvud är oförhindrad att insända en förklaringskrift, kan han ju själv däri ange de hinder som må föreligga mot att göra förklaringen fullständig. — Mot ett stadgande, som ålägger delgivningsmyndigheten att intyga huruvida parten är hindrad att avge förklaring, kan riktas den anmärkning, att ett oförutsett laga förfall kan uppkomma, respektive bortfalla, mellan tidpunkten för delgivning och förklaringstidens utgång, samt att därför intyget från delgivningsmyndigheten lätt kan bli föråldrat och missvisande. Motsvarande anmärkning kan göras mot bestämmelsen i 12 § lagförslaget rörande intyg om förfall. Emellertid synes en viss skillnad böra göras allteftersom

intyget innehåller att förfall föreligger, eller motsatsen. Intygas att förfall föreligger, torde detta i allmänhet böra tagas för gott, om ej anledning till annat förhållande förekommer. Om däremot intygas att parten är oförhindrad att inställa sig, respektive avge förklaring, bör domstolen nog, i betraktande av möjligheten att nytillkommet förfall kan föreligga, bedöma intyget med en viss varsamhet. Iakttages dylik varsamhet, synes någon olägenhet knappast uppstå med vare sig bestämmelsen i 12 § eller det ifrågasatta motsvarande stadgandet beträffande intyg om hinder för förklaringsavgivande.

I de yttranden som avgivits av ställföreträdaren för chefen för försvarsstaben samt av Svea och Göta hovrätter framhålles, att delgivning med den som tjänstgör vid krigsmakten bör, om förutsättningar härför föreligga, kunna ske utan anlitande av militär myndighet. I övrigt hemställes i ett par av yttrandena, att några av förslagets detaljbestämmelser måtte på visst sätt förtydligas eller jämkas.

I några av yttrandena, liksom även i beredningens promemoria, antydes, att det torde bli erforderligt att i administrativ ordning utfärda vissa föreskrifter rörande domstolarnas verksamhet. Hovrätten för Övre Norrland erinrar, att stora fördelar skulle stå att vinna för rättsvården under nu avsedda förhållanden, därest statliga anordningar vidtoges för lämnande av rättshjälp åt dem som fullgöra tjänstgöring vid krigsmakten.

Ifrågavarande lagförslag avser att på rättsskipningens område bereda utväg för anpassning till de utomordentliga förhållandena under krig eller i en situation, då eljest mera omfattande beredskapsåtgärder vidtagas till skydd för rikets säkerhet. Mot de grunder på vilka förslaget vilar har jag ej funnit anledning till erinran. I anslutning till framställda anmärkningar synas förslagets bestämmelser emellertid på några punkter böra undergå jämkning.

Enligt 8 § andra stycket skall, om förordnande meddelats angående lagens tillämpning, stadgandet i 27 kap. 15 § rättegångsbalken, att i vissa fall ändring i underrätts utslag i brottmål ej må göras utan att den tilltalade beretts tillfälle att komma tillstådes vid muntligt förhör i hovrätten, icke gälla. Vad sålunda föreslagits innebär, att regeln i tredje stycket av sistnämnda lagrum genom förordnandet sättes ur kraft. Svea hovrätt har här emot erinrat, att ett så vittgående avsteg från den normala ordningen ej synes påkallat; även under krigstid eller därmed jämförliga förhållanden kunde betingelser föreligga för en tillämpning i större eller mindre utsträckning av den i nämnda stycke givna regeln. Anmärkning mot förslagets omfattning i denna del har framställts även av Göta hovrätt. Med hänsyn till vad sålunda erinrats synes förslaget böra ändras på det sätt, att undantag från bestämmelserna i tredje stycket av omförmälda lagrum i rättegångsbalken, såvitt nu är i fråga, skall äga rum endast om hovrätten finner att på grund av förhållanden, som avses i 1 § förevarande lag, förhör med den tilltalade icke kan anställas eller skulle vara förenat med synnerlig olägenhet. Det må framhållas, att rättighet för tilltalad att bli hörd i hovrätten kan föreligga även enligt första stycket av nämnda lagrum i rättegångsbalken.

Departements-
chefen.

Redan nu gäller emellertid, att förhör i sådant fall ej skall anställas, om särskilda skäl äro däremot. Som sådant skäl torde få betraktas även hinder på grund av förhållanden som avses i 1 § förevarande lag. I denna del torde någon ytterligare bestämmelse om rätt till undantag alltså icke vara påkallad.

Enligt 12 § i förslaget skall delgivning med den som tjänstgör vid krigsmakten alltid ske genom militär myndighets försorg. I motiveringen till detta stadgande erinras om svårigheterna att under krig och därmed jämförliga förhållanden på vanligt sätt verkställa delgivning med den som tjänstgör vid krigsmakten. Vidare framhålles bl. a., att de föreslagna bestämmelserna möjliggöra att i samband med delgivningsbevis kan meddelas uppgift, huruvida den som kallats att infinna sig vid domstol är på grund av tjänstgöringen hindrad att inställa sig, ävensom att de särskilda regler, som meddelats rörande förfarandet i fall då någon för delgivning förgäves sökts i sitt hemvist, icke kunna tillämpas beträffande den som fullgör tjänstgöring varom nu är fråga. Ställföreträdande chefen för försvarsstaben uttalar i sitt yttrande, att de militära myndigheternas medverkan otvivelaktigt är betingad av de praktiska hänsyn som angivits i promemorian. Mot dessa vore sålunda från militärt håll icke några principiella invändningar att göra. Att helt sätta de civila delgivningsmyndigheterna ur spel förefölle dock knappast lämpligt. Vederbörandes tjänstgöringsförhållanden kunde vara sådana, att det såväl för honom själv som för motparten vore mest praktiskt eller mera tilltalande, att de handlingar som skulle delgivas överbringades genom civil stämningsman i orten. Även i detta fall kunde givetvis den delgivne förebringa intyg av behörig militär myndighet, att han vore hindrad inställa sig vid domstol; det ankomme i så fall på honom själv att anskaffa sådant intyg. Liknande erinringar ha framställts även av Svea hovrätt och Göta hovrätt.

Vad sålunda anförts torde böra beaktas. Som allmän regel torde väl böra bibehållas föreskrift, att delgivning i här avsedda fall skall ske genom militär myndighets försorg. Detta får anses påkallat med hänsyn icke blott till den som begär delgivning utan även till den med vilken delgivning skall ske. Emellertid kunna förhållandena vara sådana, att delgivning väl kan försiggå utan anlitande av militär delgivningsmyndighet; i yttrandena erinras, att det föreslagna stadgandet skall vara tillämpligt exempelvis även i fråga om delgivning med vissa hantverkare och arbetare samt permitterade eller sjukskrivna. För dylika fall torde möjlighet till delgivning i vanlig ordning alljämt böra medges. Skälig hänsyn till den tjänstgöringsskyldiges intressen synes emellertid kräva, att möjligheten härutinnan begränsas till sådan delgivning som sker med den tjänstgöringsskyldige personligen. Delgivning genom handlingens införande i allmänna tidningarna eller dess fästande å den söktes husdörr och uppläsande för hans husfolk eller dylikt bör sålunda icke godtagas. Som framhållits i beredningens promemoria avser paragrafen endast sådana fall, då delgivning skall verkställas omedelbart med den som fullgör tjänstgöring vid krigsmakten. Även med av mig förordade ändringar

torde alltså gälla, att delgivning i vanlig ordning kan ske med fullmäktig, som är behörig mottaga delgivning, ävensom att paragrafen ej är tillämplig i sådana av beredningen omnämnda fall då kallelse må meddelas genom kungörelse och underrättelse med posten.

Då delgivning sker utan anlitande av militär myndighet, synes det, såsom i försvarsstabens yttrande framhållits, lämpligen böra åligga den part med vilken delgivning sker att i förekommande fall införskaffa och tillhandahålla domstolen intyg rörande hinder för inställelse. Även motparten bör emellertid vara oförhindrad att införskaffa sådant intyg. Närmare föreskrifter i dessa hänseenden torde, om så anses erforderligt, kunna meddelas i administrativ ordning. I ett av yttrandena har förordats, att det skulle åligga militär delgivningsmyndighet att lämna uppgift, huruvida hinder möter för avgivande av infordrad förklaring. Då ett någorlunda tillförlitligt besked härutinnan väl sällan kan lämnas av den militära myndigheten i samband med bevis om delgivning, har jag dock icke ansett mig böra föreslå något tillägg av nu antydd innebörd.

Av advokatsamfundets styrelse ha föreslagits vissa lättnader beträffande delgivningsförfarandet under krig och därmed jämförliga förhållanden, innebärande att delgivning av stämning och beslut under rättegång, t. ex. kommunikationsbeslut, skulle kunna ske med särskilt förordnad god man eller ombud för bortovarande. Till stöd härför åberopas, att redan de i 11 kap. 9 och 10 §§ rättegångsbalken stadgade begränsningarna i fråga om möjligheten att igångsätta ett rättsligt förfarande mot en person, som ej kunnat anträffas för delgivning, vore ägnade att medföra olägenheter. Under nu avsedda extra ordinära förhållanden ökades såväl möjligheten att illojalt undandra sig delgivning som svårigheten att anträffa en person, som exempelvis på grund av evakuering nödgades uppehålla sig utom sin vanliga vistelseort. God man syntes i sådana fall enligt gällande rätt icke kunna förordnas för den bortovarande.

Vad sålunda anförts lär icke kunna fränkännas ett visst fog. Det kan icke bestridas, att förhållandena under krig erbjuda särskilda möjligheter att undandra sig en rättslig uppgörelse. Emellertid måste det vara förenat med betydande svårigheter att avgöra, när dessa möjligheter kunna sägas ha utnyttjats på ett illojalt sätt. Då det emellertid endast i sådana fall bör ifrågakomma, att ett rättsligt förfarande inledes utan att svaranden på ett mera betryggande sätt beretts tillfälle att bevaka sin rätt, torde den av styrelsen förordade utvägen föranleda betänkligheter. De av styrelsen omnämnda svårigheterna synas för övrigt i viss mån ha överdrivits. Som redan antytts äro bestämmelserna i 12 § ägnade att även för den rättssökande medföra lättnad i fråga om delgivning med den som fullgör tjänstgöring vid krigsmakten. Vad angår personer, som på grund av evakuering lämnat sin vanliga vistelseort, torde vissa upplysningar av betydelse för delgivningens verkställande kunna erhållas hos luftskyddsmyndigheten i den evakuerade orten. Då ombud, som förordnats enligt 4 §, är behörigt att i såväl lägre som högre rätt föra talan för part i pågående rättegång, lär härav följa att delgivning

i rättegången kan ske med ombudet. Stundom torde också omständigheterna vara sådana att god man kan förordnas enligt 11 kap. förmynderskapslagen, och i dylikt fall kan uppenbarligen delgivning av stämning i sak, som omfattas av uppdraget, ske med gode mannen.

Vad angår övriga i yttrandena framställda erinringar kan, på sätt jämväl beredningen framhållit, ifrågasättas att möjliggöra en begränsning av det domföra antalet ledamöter i rådhusrätt och hovrätt ävensom i häradsnämnd. Behovet av arbetskraft vid domstolarna torde emellertid, förutom genom anordningar som upptagits i beredningens förslag, kunna i viss utsträckning tillgodoses genom åtgärder i administrativ ordning. Med hänsyn härtill och då, såsom beredningen uttalat, antalet mål under krigstid torde komma att nedgå, har jag icke ansett rådligt att för närvarande föreslå någon ändring i antydd riktning. Icke heller eljest har jag, utöver vad redan anförts, funnit skäl att i anledning av de gjorda erinringarna frångå beredningens förslag. Härutinnan anser jag endast erforderligt framhålla, att det utan särskilt stadgande torde vara klart, att exempelvis lagsökningsdomare eller inskrivningsdomare fortfarande äger utöva på honom ankommande funktioner utan hinder därav, att han i anledning av kansliets förflyttning uppehåller sig å annan ort än den vanliga tjänstgöringsorten.

Som framgår av vad jag redan anförts kan frågan om rättegångsväsendets anordnande under krig och därmed jämförliga förhållanden icke anses uttömmande reglerad genom förevarande lagstiftning. Bl. a. torde bliva erforderligt att i administrativ ordning meddela föreskrifter i olika hänseenden.

Med iakttagande av vad nu anförts har inom justitiedepartementet upprättats förslag till *lag med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.* I beredningens förslag har därvid företagits även ett par jämkningar av redaktionell natur.»

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över ifrågavarande lagförslag, av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Tage Evers.

Förslag

till

Lag

med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången
vid krig eller krigsfara m. m.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att bestämmelserna i 2—12 §§ skola tillämpas; dock må sådant förordnande ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som avses i första stycket, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

Under tid, då förordnande, som nu sagts, är i kraft, gälla icke i lag eller författning meddelade stadganden i den mån de strida mot vad enligt förordnandet blivit bestämt.

Denna lag äger ej tillämpning i fråga om krigsdomstolar och rättegången därstädes.

2 §.

Då det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, äger Konungen förordna,

1. att domstol skall sammanträda å andra tider och ställen än som för vanliga fall är bestämt; samt

2. att de åligganden, som i fråga om rättsskipningen eller rättsvården tillkomma viss underrätt eller lagfaren domare i viss underrätt eller viss domsaga så ock viss hovrätt, skola, helt eller delvis, övertagas av annan likställd domstol eller domare.

Om högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar äger Konungen efter högsta domstolens hörande förordna efter omständigheterna.

I den mån det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, må Konungen ock bestämma, att lagfaren domare i eller be-

fattningshavare vid viss domstol eller i nedre justitierevisionen skall tjänstgöra i annan befattning vid underrätt, hovrätt eller nedre justitierevisionen, domare dock endast i domarbefattning.

Befogenhet, som enligt första stycket 1 eller tredje stycket tillkommer Konungen, må på uppdrag av Konungen utövas av annan myndighet.

3 §.

Möter på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, hinder för val av nämndeman i häradsrätt eller av ägodelningsnämndeman eller vattenrättsnämndeman, vare utan avseende därå, att den tid utgått, för vilken nämndeman utsetts eller han eljest har att tjänstgöra som nämndeman, han skyldig att fortfarande bestrida tjänsten, till dess val kan hållas och besked inkommit, att annan blivit vald.

Har enligt 2 § första stycket 1 förordnats, att häradsrätt eller ägodelningsrätt skall sammanträda utom rättens domkrets och uteblir nämndeman från rättens sammanträde, äge rättens ordförande till tjänstgöring i hans ställe kalla någon, som är valbar till nämndeman i den domsaga, där rätten sammanträder, eller, om rätten sammanträder i stad som ej hör till domsaga, i närmaste domsaga.

4 §.

Mål, som handlägges av underrätt eller av arbetsdomstolen, skall av rätten uppskjutas eller förklaras vilande, om anledning är att antaga, att på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, part är ur stånd att inställa sig vid rätten eller eljest utföra sin talan eller annat hinder möter för målets utredning. Finnes saken kunna nöjaktigt utredas, må dock målet handläggas och avgöras, om det för part är av synnerlig vikt eller eljest särskilda skäl föranleda därtill. För part, som kan antagas vara ur stånd att själv bevaka sin rätt, äge rätten eller, då rätten ej sitter, dess ordförande förordna ombud att, själv eller genom fullmäktig, föra och i högre rätt fullfölja talan. Ombudet har att så snart ske kan, om möjligt efter samråd med parten, förbereda talans utförande. Utser parten själv fullmäktig, vare förordnandet för ombudet förfallet.

Den, som enligt första stycket förordnats till ombud, äge göra ansökan om fri rättegång för parten enligt lagen om fri rättegång; han må ock förordnas till rättegångsbiträde åt parten enligt nämnda lag.

5 §.

Mål, som enligt 4 § förklarats vilande, skall på anmälan av part återupptagas till handläggning, så snart hinder enligt nämnda paragraf ej längre föreligger eller förhållande inträtt, som enligt samma paragraf skulle påkallat fortsatt handläggning.

6 §.

Den, som enligt 4 § förordnats till ombud, åtnjute av allmänna medel efter rättens prövning skäligt arvode för det arbete han nedlagt å målet så

ock ersättning för nödvändiga utgifter och tidsspillan. Beslut om sådan ersättning må verkställas utan hinder av att det ej vunnit laga kraft. Skriftligt besked om beslutet skall utan avgift tillhandahållas ombudet. I det slutliga utslaget skall den, för vilken ombud förordnats, förpliktas att till statsverket återgälda vad ombudet tillerkänts i arvode och ersättning, om ej sådan skyldighet finnes böra åläggas motparten. Har ombudet varit förordnat till rättegångsbiträde enligt lagen om fri rättegång, gälle om ersättning till ombudet och skyldighet att ersätta statsverket kostnaden härför vad i nämnda lag är stadgat.

7 §.

Uteblir part eller annan, som kallats att infinna sig vid rätten, eller underlåter han eljest att fullgöra vad enligt rättens eller domarens beslut förelagts honom och har han på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet, skall underlåtenheten icke leda till påföljd för honom. Är ej för rätten känt, huruvida han sålunda haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet, skall upplysning därom inhämtas genom rättens försorg. Har vid allmän underrätt part uteblivit från rätten vid första rättegångstillfället och finnes, att parten ej haft giltig ursäkt för sin utevaro, må vad i 12 kap. 2 och 3 §§ rättegångsbalken är stadgat vinna tillämpning, ehuru uppskov ägt rum för inhämtande av upplysning.

8 §.

Vad i 4—7 §§ är stadgat skall i tillämpliga delar gälla i fråga om mål eller ärende, som handlägges av lagfaren domare i underrätt eller domsaga eller av överrätt eller hos Konungen i högsta domstolen, så ock i fråga om utsökningsmål, vari på sätt i 195 § utsökningslagen sägs någon skall höras.

Stadgandet i 27 kap. 15 § rättegångsbalken därom, att i vissa fall ändring i underrätts utslag i brottmål ej må göras utan att den tilltalade beretts tillfälle att komma tillstådes vid muntligt förhör i hovrätten, skall ej äga tillämpning, om på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket denna lag, förhör med den tilltalade icke kan anställas eller finnes vara förenat med synnerlig olägenhet.

Har part i hovrätt eller hos Konungen åtnjutit fri rättegång, skall vad i 6 § denna lag är stadgat icke äga tillämpning i den mån ombudet finnes berättigat till ersättning, varom stadgas i 10 § andra stycket lagen om fri rättegång.

9 §.

Då det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, äger Konungen beträffande riket i dess helhet eller viss del därav förordna om förlängning av den tid, inom vilken allmän underrätt har att företaga rannsaking med häktad.

10 §.

Då det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, äger Konungen beträffande riket i dess helhet eller viss del därav

förordna, att inlaga eller annan handling, som skall ingivas till domstol, domare, överexekutor eller nedre justitierevisionen, må insändas med posten i betalt brev; vad i lag eller författning är stadgat därom, att handling skall ingivas eller åtgärd eljest företagas före visst klockslag å dagen, äge ej tillämpning i fråga om handlingens ingivande eller insändande. Handling, som inkommer med posten, skall anses ingiven av den, som undertecknat handlingen. Handlingen skall anses ingiven den dag, då den inkom till mottagaren. Då handlingen inkommit, skall vad i lag är stadgat om skyldighet för part att tillika inställa sig anses iakttaget.

Förordnande, som avses i första stycket, må ock meddelas i fråga om anmälan av vad och erläggande av vadepenning.

Konungen äger i den mån det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, beträffande riket i dess helhet eller viss del därav förordna om förlängning av den tid, inom vilken ingivande av inlaga eller annan åtgärd för fullföljande eller bevakande av talan annorledes än genom särskilt rättsmedel skall äga rum.

11 §.

Är någon skyldig att för bevakande av sin enskilda rätt inom viss i lag eller författning föreskriven tid instämma talan eller påkalla prövning i annan ordning eller inför domstol eller domare vidtaga annan åtgärd och finnes han på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, hava varit ur stånd att inom den föreskrivna tiden vidtaga åtgärden, skall vad i lagen den 22 juni 1939 om särskilda rättsmedel är stadgat angående återställande av försutten tid tillämpas, även om åtgärden icke är av beskaffenhet, som där sägs. Vad nu sagts äge motsvarande tillämpning beträffande ansökan om resning och besvär över domvilla.

I fråga om återställande av försutten tid enligt första stycket i denna paragraf eller lagen den 22 juni 1939 skall vad i 11 § sistnämnda lag är föreskrivet därom, att ansökan skall göras sist inom ett år från den dag, då tiden utgick, ej äga tillämpning, om sökanden på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket denna lag, finnes hava varit ur stånd att inom sagda tid göra sådan ansökan.

12 §.

Delgivning med den, som fullgör tjänstgöring vid krigsmakten, skall ske genom militär myndighets försorg. Intyg av sådan myndighet gälle såsom fullt bevis, att delgivning blivit så verkställd som intyget innehåller. Avser delgivning stämning eller kallelse att eljest infinna sig vid domstol, skall intyget tillika innehålla uppgift, huruvida den kallade på grund av sin tjänstgöring är hindrad att inställa sig. Har delgivning verkställts annorledes än genom militär myndighet, vare den gällande; dock må delgivning ej ske genom handlings införande i allmänna tidningarna eller dess fästande å den söktes husdörr och uppläsande för hans husfolk eller på annat sådant sätt.

13 §.

Konungen meddelar de närmare föreskrifter, som erfordras för tillämpningen av denna lag.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 31 mars 1941. Förordnande, som meddelats enligt lagen, må ej avse tid efter nämnda dag.

I fråga om förordnande, som sägs i 2 §, meddelar Konungen närmare bestämmelser i anledning av dess upphörande. Stadgandet i 3 § första stycket skall, sedan förordnande enligt 1 § upphört att gälla, tillämpas, till dess val av nämndeman hållits och besked inkommit om valet. Har med stöd av 4 eller 8 § mål eller ärende förklarats vilande eller ombud förordnats, skall åtgärden fortfarande bestå, till dess den i laga ordning häves. Förordnande, som meddelats med stöd av 10 §, skall fortfarande tillämpas i fråga om åtgärd, för vars vidtagande tid börjat löpa före förordnandets upphörande. Har för vidtagande av åtgärd, som avses i 11 §, tid börjat löpa, då lagrummet ännu var gällande, skall ock nämnda lagrum fortfarande tillämpas.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 1 april 1940.

N ä r v a r a n d e:

justitieråden EKLUND,
LAWSKI,
VON STEYERN,
regeringsrådet HJÄRNE.

Enligt lagrådet den 21 mars 1940 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementets ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 15 mars 1940, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.*

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av hovrättsrådet Erik Söderlund.

Lagrådet fann förslaget icke föranleda erinran i vidare mån än som framgår av följande yttranden.

4 §.

Med hänsyn till den fara för rättssäkerheten, som måste anses regelmässigt förenad med att ett mål avgöres oaktat ena parten varit av laga förfall hindrad att bevaka sin rätt, synes åt tredje punkten i första stycket böra givas en avfattning, som tydligt utmärker, att ombud skall förordnas, såframt det ej är uppenbart, att behov därav ej föreligger. Att ombud ej erfordras, om god man utsetts eller det är klart, att motpartens talan ej kan bifallas, behöver knappast framhållas.

8. §.

Enligt processlagberedningens promemoria skall förslaget så förstås att, därest gäldenär av förfall, som avses i 7 §, är hindrad att inkomma med förklaring i anledning av borgenärs konkursansökning, målet om gäldenärens försättande i konkurs icke kan jämlikt 12 § konkurslagen hänskjutas till rätten. Skulle denna mening vara riktig, bleve följden, att vidare handläggning av konkursansökningen icke kunde ske: konkursdomaren skulle sakna befogenhet att avgöra målet och rätten skulle icke få någon befattning därmed. Emellertid synes man enligt lagrådets mening icke berättigad att betrakta hänskjutandet till rätten såsom en påföljd av utevaron. Berörda stadgande

i konkurslagen innebär i själva verket allenast, att kompetensen att pröva konkursansökning övergår från konkursdomaren till rätten så snart det visar sig, att en materiell prövning av konkurssökandens påståenden är erforderlig. Man torde därför vara berättigad att antaga, att konkursansökan skall hänskjutas till rätten även om gäldenärens underlåtenhet att avge förklaring beror på laga förfall av här avsedd art. Sedan i enlighet härmed rätten upptagit målet och gäldenären kallats, har rätten, om gäldenären uteblir, att handlägga målet med tillämpning av 4 och 7 §§ i förslaget. Vid en sådan tillämpning synes konkursdomstolen icke äga att jämlikt 14 § konkurslagen omedelbart bifalla konkursansökningen utan hinder av gäldenärens utevaro. Men domstolen kan jämlikt 4 § i förslaget antingen uppskjuta målet eller förklara det vilande eller ock — vilket i mål av detta slag måste bli regeln — med stöd av andra punkten i sistnämnda paragraf handlägga målet.

10 §.

Då icke i något fall skyldighet lärer föreligga att iakttaga inställelse hos överexekutor vid ingivande av inlaga samt krigsförhållanden icke torde påkalla ändring i gällande föreskrifter om att handling skall ingivas till överexekutor före klockan tolv på dagen, hemställes, att vad första stycket innehåller om överexekutor måtte utgå.

I tredje stycket bör tydligare angivas att — såsom lärer vara avsett — Konungens befogenhet att förordna om förlängning av tid för vissa åtgärder skall gälla jämväl förfarandet hos överexekutor.

Ur protokollet:

G. Lindencrona.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 5 april 1940.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, ERIKSSON, BERGQUIST, ANDERSSON, DOMÖ.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman, anmäler lagrådets den 1 april 1940 avgivna utlåtande över det till lagrådet den 15 mars 1940 remitterade förslaget till *lag med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.*

Efter redogörelse för utlåtandet anför föredraganden:

»Vad lagrådet anfört rörande avfattningen av 4 och 10 §§ synes böra iakttagas. I anledning härav ha erforderliga ändringar verkställts i nämnda paragrafer. Därjämte ha i det remitterade förslaget vidtagits vissa jämkningar av redaktionell natur. Lagrådets uttalande rörande tolkningen av 8 § föranleder icke någon erinran från min sida.»

Föredraganden hemställer — under framhållande av att proposition i ärendet jämlikt § 54 riksdagsordningen torde kunna avlåtas utan hinder av att den för propositioners avlåtande i allmänhet stadgade tiden gått till ända — att det i enlighet med vad nu anförts ändrade lagförslaget måtte jämlikt § 87 regeringsformen föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

G. Lindencrona.

JUSTITIEDEPARTEMENTETS PROMEMORIOR 1940: 1**P. M.****angående särskild lagstiftning rörande rättegångsväsendet
till följd av krig eller krigsfara m. m.**

. utarbetad av Processlagberedningen.

Ett krig kan i olika avseenden inverka störande på rättsskipningen i de krigförande länderna. Man kan härvid skilja mellan å ena sidan sådana olägenheter, som beröra domstolsorganisationen, och å den andra olägenheter, som göra sig gällande med avseende å själva rättegången och därmed sammanhängande förhållanden. I förstnämnda hänseende erinras, att domstolarnas personal i större eller mindre utsträckning kan behöva tagas i anspråk för krigstjänst, att förflyttning av domstolar kan bli erforderlig o. s. v. I det senare avseendet må framhållas, att krigstjänstgöring ofta torde komma att utgöra hinder för parter att i vanlig ordning tillvarataga sina intressen i rättegång. Även om sådant hinder icke föreligger för parterna, kunna till följd av krigsförhållandena svårigheter uppstå i fråga om målens utredning, t. ex. då vittnen eller andra, som skola höras, till följd av tjänstgöring, ofta å långt avlägsen ort, äro hindrade att inställa sig vid rätten. Nu berörda olägenheter kunna tydligen, om än i mindre grad, göra sig gällande även då ett land på grund av krigsfara eller för upprätthållande av sin neutralitet vidtar sådana genomgripande beredskapsåtgärder som mobilisering, utrymning av vissa orter m. m. För att komma till rätta med svårigheter av här antydd art torde särskilda åtgärder vara påkallade. I det följande skall lämnas en översikt över vad i sådant hänseende åtgjorts i några av de krigförande länderna.

Utländsk lagstiftning.**Tyskland.***Anordningar i fråga om domstolsväsendet.*

Enligt en förordning av den 1 september 1939 (R. G. Bl. I s. 1658 ff) gäller bl. a. följande.

Riksjustitieministern äger förordna om inrättande och nedläggande av domstolar samt om ändring i fråga om domstolars förläggning och verksamhetsområden. Han äger vidare förordna, att vissa grupper av mål, härrörande från ett flertal domstolars jurisdiktionsområden, skola helt eller delvis överflyttas till en av dessa domstolar.

Efter förordnande av justitieministern, resp. presidenten för vederbörande Oberlandesgericht, äro de tyska domarna pliktiga att vid allmän eller särskild domstol inom riket, resp. inom vederbörande Oberlandesgerichts jurisdiktionsområde, utföra alla slags domar- eller åklagargöromål.

Assessorer och vissa domaraspiranter kunna användas som hjälpdomare. Ordförandeskap i kollegiala domstolar kan anförtros varje domare vid domstolen, i nödfall också en hjälpdomare.

De s. k. civilkamrarna vid en Landgericht ävensom kamrarna för handelsmål äro domföra med en ledamot i stället för som eljest vanligen är fallet med tre ledamöter. Arbetsdomstolarna döma utan bisittare.

Under det att tidigare en tvist angående förmögenhetsvärde skolat anhängiggöras vid Amtsgericht, om värdet icke överstege 500 R. M., men eljest vid Landgericht, har värdegränsen nu satts till 1,500 R. M. På motsvarande sätt har en höjning skett av de värdegränser, som gälla med avseende å rätten att fullfölja talan i tvistemål. Å andra sidan kan talan i tvistemål i viss utsträckning fullföljas direkt från Amtsgericht till Oberlandesgericht.

Domaren i Amtsgericht, liksom även i arbetsdomstol, äger viss frihet att efter eget bedömande ordna förfarandet i tvistemål.

Vid handläggning och avgörande av brottmål skola lekmän icke vidare medverka. Den domsrätt, som eljest tillkommer en Schöffengericht eller en Schwurgericht, skall sålunda utövas av domaren i Amtsgericht, resp. straffkamrarna i Landgericht. Likaså ersättas i Landgericht de s. k. små och stora straffkamrarna — i vilka lekmän medverka — av straffkamrar, besatta med tre yrkesdomare. I Oberlandesgericht äro de s. k. straffsenaterna domföra med tre ledamöter även där eljest — såsom vid huvudförhandling i första instans — fem ledamöter erfordrats.

Vissa inskränkningar gälla i fråga om fullföljdsrätten i brottmål.

Justitieministern kan förordna om inrättande av s. k. Sondergerichte också för Landgerichts domsområde.¹ Vid sådan domstol kan väckas åtal bl. a. för brott, som eljest bort åtalas vid Schwurgericht eller lägre domstol, förutsatt att åklagaren finner gärningen ha inneburit synnerlig fara för allmän ordning och säkerhet. Vissa inskränkningar ha föreskrivits i fråga om de fall, då tilltalad måste ha försvarare. I enklare brottmål medges en förenklad procedur, som förut stått till buds endast i vissa, särskilt angivna fall. Domstol äger genom strafföreläggande utmätta frihetsstraff på upp till 6 månader, i stället för i vanliga fall högst 3 månader. Domstolarnas befogenhet att i brottmål avslå framställning om bevisnings förebringande på den grund att ytterligare bevisning anses obehöfelig synes ha utsträckts till att avse även andra fall än förut.

Anordningar i fråga om rättegången.

Redan den tyska Zivilprozessordnung innehåller vissa föreskrifter av intresse i förevarande hänseende. I § 245 stadgas, att om på grund av krig eller annan händelse domstolens verksamhet upphör, ett vid domstolen an-

¹ Tidigare ha sådana domstolar funnits endast för varje Oberlandesgerichts domsområde.

hängigt förfarande avbrytes för den tid det ifrågavarande tillståndet varar. Vidare föreskrives i § 247, att om en part i krigstid fullgör militärtjänst eller om part uppehåller sig på en ort, som på grund av myndighets förordnande eller genom krig eller annan händelse avskurits från förbindelse med processdomstolen, denna kan ex officio inställa rättegångsförfarandet till dess hindret blivit undanröjt. Verkan av att ett rättegångsförfarande sålunda avbrytes eller inställes är enligt § 249 bl. a. den, att frister upphöra att löpa; då avbrottet upphör eller förfarandets inställande icke vidare skall fortvara, får part på nytt tillgodonjuta fristen i dess helhet.

Dessa bestämmelser ha emellertid under nuvarande förhållanden icke ansetts tillräckliga. Enligt en förordning av den 1 september 1939 (R. G. Bl. I s. 1656 ff) skall sålunda ytterligare gälla bl. a. följande.

Förfarandet i tvistemål skall avbrytas, om någon av parterna »beröres» av de utomordentliga förhållanden, som sammanhånga med det nuvarande politiska läget. Så skall anses vara fallet, då part tillhör försvarsmakten samt då part på grund av sagda förhållanden antingen har att inom riket stadigvarande tjänstgöra annorstädes än å den vanliga uppehållsorten eller å tjänstens vägnar uppehåller sig utom riket eller som fånge eller gisslan befinner sig hos främmande makt. Om parten företrädes av annan, skall emellertid avbrott ej ske, med mindre även företrädaren »beröres» av de utomordentliga förhållandena. På begäran av företrädaren har dock domstolen möjlighet att inställa förfarandet.

Avbrott eller inställande skall fortvara till dess parten återupptar förfarandet. Sker ej detta inom en månad från det parten ej längre »beröres» av de särskilda förhållandena, kan motparten taga initiativ till målets återupptagande, varvid han har att göra sannolikt att hinder ej längre föreligger för målets behandling.

Domstolen kan på begäran av endera parten samt även självant förordna en företrädare för part, varom nu är fråga, såframt detta finnes erforderligt till förebyggande av väsentlig olägenhet för någon av parterna. Om möjligt skola anhöriga eller andra med saken förtrogna personer härvid höras. Parten skall ofördröjligen underrättas om meddelat förordnande. Förordnandet skall upphävas, om parten själv förordnat annan. En av domstolen förordnad företrädare kan återupptaga målet, om förhandlingen enligt nyss angivna regler avbrutits eller inställts; då företrädare förordnats, kan även motparten begära målets återupptagande.

Även för de fall, då förhandlingen icke avbrytes eller inställes, ha vissa regler till skydd mot rättsförlust för part ansetts påkallade. Under tiden till och med den 30 september 1939 fingo sålunda tredsdomar och andra därmed likställda avgöranden icke meddelas till nackdel för utebliven part. Frister, som icke utgått den 1 september, avbrötos och skulle fortsätta att löpa först från och med senare tidpunkt. Domstol har vidare tillerkänts befogenhet att, på framställning eller av eget initiativ, förordna, att ett rättegångsförfarande skall vila eller en förhandling uppskjutas, där ej med hänsyn till omständigheterna ett avgörande av saken får anses angeläget. Likaså kan domstolen

meddela ett dylikt förordnande, om domstolen kommit till den uppfattningen, att ena parten på grund av de utomordentliga förhållanden, som förut berörts, även medelbara verkningar därav, är ur stånd att föra rättegången på ett för honom tjänligt sätt, samt domstolen tillika anser den andra parten skäligen böra finna sig i dröjsmålet.

Till skydd för enskilda parter gälla slutligen åtskilliga andra bestämmelser, såsom inskränkningar i rätten att erhålla verkställighet, upphävande av frister för anställande av rättegång m. m. (R. G. Bl. I s. 1657, 1658, 2139, 2140).

England.

De bestämmelser, som utfärdats i England, avse huvudsakligen domstolsväsendet ävensom rätt för part att erhålla verkställighet.

Genom lag den 1 september 1939, avsedd att tillämpas vid krig eller krigsfara, har stadgats bl. a. följande.

Lordkanslern äger beträffande Court of Appeal, High Court eller avdelning av High Court förordna, att domstolen eller avdelningen skall, domstolen eventuellt organiserad å det antal lokala avdelningar som i förordnandet angives, sammanträda å tider eller under tidsperioder samt å ställe eller ställen, som angivas i förordnandet. I samband därmed må föreskrifter meddelas om förflyttning av vissa till domstolen hörande expeditioner eller ock förordnas, att de på dessa expeditioner ankommande göromålen skola, helt eller till någon del, överflyttas å redan befintliga eller särskilt inrättade lokala expeditioner eller, vad angår partiell överflyttning, å någon eljest för ändamålet inrättad särskild expedition. Då förordnande meddelas, att domstol eller avdelning skall tjänstgöra på lokala avdelningar, skall tillika bestämmas vilka domare och tjänstemän, som skola tilldelas de lokala avdelningarna, samt förordnas om fördelningen av mål, som voro anhängiga då förordnandet meddelades eller därefter inkomma, och om överförandet av mål från en lokalavdelning till en annan. Lordkanslern äger vidare förordna om inställande av sammanträdena i High Court eller Court of Appeal.

Enahanda förordnande kan, för viss i förordnandet angiven tid, av lordkanslern meddelas beträffande lägre domstol för tvistemål. Han äger även förordna om tider och ställen för sådan domstols sammanträden.

Lordkanslern utövar å Konungens vägnar vissa befogenheter med avseende å s. k. commissions of assize m. fl.

Beträffande Court of Criminal Appeal äger lordkanslern ungefär samma befogenhet att förordna angående sammanträden och ändringar i organisatoriskt hänseende som i fråga om de förutnämnda högre tvistemålsdomstolarna. En likartad befogenhet tillkommer honom även såvitt angår Central Criminal Court.

Om tider och ställen för sammanträden med courts of quarter sessions eller courts of summary jurisdiction äger vederbörande statssekreterare förordna. Han äger även bestämma, att rättsskipningen vid sådan domstol skall, helt eller delvis, överflyttas å annan domstol.

I jury — som vanligen består av tolv personer — skola ej behöva sitta flera än sju, såframt ej domstolen eller domaren med hänsyn till sakens vikt finner dylik avvikelse från eljest gällande regler ej böra ske eller ock målet angår förräderi eller mord. Skyldigheten att tjänstgöra som juryman utsträcker till att avse dem, som ej fyllt 65 år, i stället för eljest 60 år. Vid avgörande av fråga i tvistemål i High Court eller lägre domstol eller vid bestämmande av skadestånd eller annat anspråk skall jury ej vidare medverka.

Uppkommande vakanser bland överrättsdomarna behöva ej fyllas, med mindre lordkanslern anser det erforderligt.

I övrigt gäller bl. a., att mål angående häktade kunna uppskjutas 21 dagar i stället för i vanliga fall 8 dagar samt att, i de fall då sådana mål ytterligare kunna uppskjutas på grund av förfall för den tilltalade, härunder skola inbegripas även omständigheter, sammanhängande med krig eller krigsfara.

För vissa åtgärder, bl. a. förflyttning av de högre domstolarna, erfordras som regel samtycke av två domare i Supreme Court. Om med hänsyn till läget sådant samtycke ej finnes kunna i förväg inhämtas, skall lordkanslern sedermera rådföra sig med två domare i Supreme Court.

Vissa av de befogenheter, som enligt ifrågavarande lag tillkomma lordkanslern, kunna på uppdrag av honom utövas av vissa högre domare. Även den befogenhet, som enligt vad förut sagts tillkommer vederbörande statssekreterare, kan av denne uppdragas åt annan person.

Liksom i Tyskland ha slutligen även i England genomförts inskränkningar i fråga om rätten att erhålla verkställighet m. m. Stadganden härom ha meddelats i en särskild lag av den 1 september 1939.

Finland.

Vissa stadganden av intresse i förevarande hänseende återfinnas i en lag om krigstillstånd av den 26 september 1930. Enligt denna lag äger under krig eller uppror republikens president, såvida rikets försvar eller rättsordningens upprätthållande det kräver, förklara riket eller viss del därav i krigstillstånd. Den tid, under vilken krigstillstånd är rådande, benämnes i lagen krigstid. Genom en särskild lag av den 16 juni 1939 har sedermera bestämts, att vissa stadganden må kunna tillämpas även då krigsfara föreligger. I lagen om krigstillstånd stadgas bl. a. följande.

Den, som under krigstid är anställd vid mobiliserad truppavdelning eller råkat i fångenskap hos fienden, är icke skyldig att svara i tvistemål eller avgiva förklaring i ärende, som handlägges av administrativ myndighet. Då svaromål eller förklaring ej avgivits, må målet eller ärendet icke upptagas till slutlig prövning. Om det i något fall skulle vara uppenbart obilligt, att uppskov äger rum, må saken dock avgöras efter det på kärandens eller sökandens bekostnad för motparten förordnats god man och denne blivit hörd i saken.

Lagen innehåller vidare bestämmelser, som möjliggöra införande av moratorium m. m.; i samband därmed föreskrives, att bestämmelser må meddelas angående tiden för sökande av ändring i domstols och annan myndig-

hets dom eller beslut. Med stöd av dessa stadganden ha under 1939 utfärdats åtskilliga författningar om betalningsanstånd m. m.

Rörande brottmål ha nyligen genom lag den 4 januari 1940 meddelats särskilda bestämmelser. Lagen avser handläggningen av till allmän underrätt hörande mål, däri någon åtalats a) för stats- eller landsförräderi, som begåtts under tiden för krigstillstånd, b) för gärning, som skall bestraffas enligt lagen om krigstillstånd eller med stöd av densamma meddelade föreskrifter eller enligt värnpliktslagen, eller c) för vissa andra angivna brott, däribland brott mot offentlig myndighet och allmän ordning, mord, dråp och annan misshandel, stöld och snatteri, rån och utpressning, brott, vilka innebära allmän fara, samt brott mot föreskrift till statens säkerhet eller allmän ordning. Genom förordning kan bestämmas, att också andra brottmål skola handläggas enligt ifrågavarande lag.

Beträffande mål, som nu nämnts, gäller, att de skola företagas till behandling vid häradsrätt inom tio dagar och vid rådhusrätt inom fyra dagar, räknat från den dag då häradshövdingen eller rådhusrättens ordförande erhöll meddelande om brottet och det åtal, som därför komme att utföras. De skola slutbehandlas med skyndsamhet; uppskov får ej ske med mindre synnerligt skäl är därtill. För handläggningen skall vid behov hållas urtima ting på landet och extra sammanträde i stad. Häradsrätt är domför med tre i nämnden i stället för eljest med fem.

Ändring i underrätts utslag i mål, som handlagts enligt ifrågavarande lag, får ej sökas, om rättens beslut är enhälligt; härmed åsyftas i häradsrätt att ej någon i nämnden i fråga om den sakfälldes skuld varit av annan mening än ordföranden. I annat fall får ändring sökas i hovrätt genom besvär. I så fall bör missnöje anmälas sist nästa dag samt besvärsskrift inlämnas till ordföranden i underrätten inom femton dagar efter utslagets avkunnande. Har någon blivit dömd till tukthus i åtta år eller strängare straff, skall underrättens utslag underställas hovrättens prövning. Ändring i hovrätts utslag får ej sökas.

En särskild regel har givits för det fall, att någon ertappats på bar gärning och sedan genom enhälligt utslag av underrätt blivit sakfälld enligt ifrågavarande lag. Rätten äger då förordna, att utslaget skall — utan underställning och utan rätt till besvär — omedelbart gå i verkställighet. Anmälan om utslagets verkställande skall emellertid ofördröjligen göras hos justitieministeriet.

Rätten äger utan hinder av vad eljest är stadgat om förutsättningar för häktning förordna om häktande av den som är under åtal i rättegång, som här avses, eller som i sådan rättegång dömts till frihetsstraff.

Frankrike.

Anordningar i fråga om domstolsväsendet.

Enligt en lag av den 1 april 1923 jämte ett i anslutning därtill den 13 januari 1926 utfärdat tillämpningsdekret förutsattes, att domare och åkla-

gare, som tillhöra relativt höga åldersklasser, i första hand skola utöva sin vanliga verksamhet även om de blivit mobiliserade. Då åtskilliga underdomstolar emellertid äro besatta med yngre domare, har det i samband med kriget ansetts erforderligt att härutöver vidtaga särskilda åtgärder för att domstolarnas verksamhet må kunna upprätthållas. Genom en lag av den 1 september 1939 har sålunda föreskrivits, att regeringen i krigstid kan genom dekret nedbringa antalet domstolsavdelningar i första och andra instans. Därefter har genom särskilda dekret antalet avdelningar i vissa andra och första instansens domstolar väsentligt reducerats. Över- och underrättsdomare kunna vidare förordnas att tjänstgöra i annan domstol än den de eljest tillhöra, och domare i bagatelldomstol kan förordnas att handha rättskipningen, förutom i sitt eget distrikt, också i andra distrikt. Slutligen har möjlighet öppnats att förordna avgångna eller pensionerade domare att under kriget uppehålla domarämbeten, en möjlighet som i stor utsträckning begagnats.

Genom samma lag har vidare regeringen bemyndigats att, då de militära operationerna sådant påkalla, genom dekret vidtaga ändringar i fråga om domstolarnas sammanträdesorter och jurisdiktionsområden ävensom medela ändrade forumbestämmelser.

Med hänsyn till svårigheten att erhålla fulltalig jury vid behandlingen av grövre brottmål har genom en lag av den 13 oktober 1939 bl. a. föreskrivits en nedsättning av minimiantalet jurymän, som erfordras vid avgörandet av dylika mål.

Anordningar i fråga om rättegången m. m.

Förberedelserna för Frankrikes inträde i krig vållade — liksom naturligen senare själva krigsutbrottet — störningar och svårigheter på de flesta av samhällslivets områden. Dessa störningar ha ansetts motivera generella lättnader inom rättegångsväsendet och administrationen för sådana fall, då en processhandling eller annan åtgärd vid äventyr av rättsförlust skolat utföras under tiden omkring krigsutbrottet.

För rättegångsväsendets vidkommande innefattas de viktigaste av hithörande regler i en den 1 september 1939 utfärdad lag. Enligt denna utsträcktes alla frister, som eljest skulle ha utlöpt under tiden den 21 augusti — den 30 september 1939, till den 31 oktober (art. 1). Utöver denna lättnad öppnar lagen möjlighet för domstolarna att, då någon på grund av omständigheter sammanhängande med »offentliga åtgärder för försvarsväsendets behov» blivit urståndsatt att iakttaga uppställda tidsfrister, på särskild begäran återställa redan försutten fatalietid, som utlöpt före den 30 november 1939 (art. 2). Genom en senare lag, utfärdad den 29 november 1939, har stadgats den inskränkningen, att en begäran om återställande av fatalietid enligt art. 2 i huvudförfattningen kan bifallas blott under förutsättning, att den åtgärd, som någon underlåtit att i rätt tid företaga, bleve utförd före den 15 januari 1940. Å andra sidan ha genom en den 29 november 1939 utfärdad lag bestämmelser meddelats, enligt vilka bl. a. den i art. 1 i huvudför-

fattningen stadgade förlängningen av processuella frister (till den 31 oktober) vad anginge cour de cassation, conseil d'état och tribunal de conflits utsträcktes till den 31 december 1939. Vidare ha genom lag den 20 september 1939 de bestämmelser, som innefattas i art. 1 av huvudförfattningen, utsträckts till att avse inskrivningsåtgärder på fastighetsväsendets område, inskrivnings- och publikationsåtgärder vid överlåtelse och förpantning av affärsföretag (»fonds de commerce») inskrivningar i handels- och yrkesregister samt offentliga tillkännagivanden och andra formella åtgärder beträffande bolag (utom sådana, som föreskrivas i skattelagstiftningen).

Genom en den 1 september 1939 utfärdad lag ha innehavare av växlar och vissa jämförliga dokument, utställda före den 2 september 1939 och förfallande mellan sistnämnda datum och den 2 december samma år, medgivits femton dagars anstånd med åtgärder för dokumentets uppvisande till betalning samt med protest- och andra åtgärder för bevarande av regressrätt. Dessutom ha genom lag den 26 november 1939 meddelats bestämmelser om utsträckning av de tidsfrister, vilka enligt olika lagar och konventioner skola iakttagas för åtgärder till förvärvande eller bevarande av patenträtt, varumärkesrätt m. m.

Förutom de nu återgivna bestämmelserna gälla särskilda regler till förmån för mobiliserade och evakuerade. Ut i en den 1 september 1939 utfärdad lag föreskrives bl. a. generellt (art. 1), att från den 2 september tillsvidare bestämmelser om preskription och fataliteter blott efter särskilt tillstånd av judiciell myndighet kunna vinna tillämpning gentemot till krigstjänst inkallade och vissa därmed likställda kategorier. Denna suspendering av preskription och fataliteter säges gälla »alla frister, som stadgats för delgivning, verkställande eller överklagande av domstols beslut», för inskrivningsåtgärder på fastighetsväsendets område, för uppvisande av växlar och liknande dokument samt överhuvud för alla de åtgärder, som enligt lag skola utföras inom bestämd tidsfrist. Med de gynnade kategorierna av enskilda personer jämföras sådana affärsföretag, vilkas ledande personer alla mobiliserats. Bestämmelserna skola ej tillämpas i fråga om affärsföretag, vilka efter mobiliseringen fortsatt eller återupptagit sin tidigare verksamhet (art. 3). Jämväl vissa andra undantag ha uppställts (art. 5). Sålunda äro bestämmelserna icke att tillämpa gentemot offentlig myndighet eller i fråga om krav på avlöning eller betalning för födoämnen.

Det är naturligt, att så allmänt hållna moratoriemässiga föreskrifter som de nu antydda i många hänseenden skulle verka besvärande för det ekonomiska livet. Genom en den 29 november 1939 utfärdad författning har man också för vissa angivna fall, särskilt på fastighetsväsendets område, funnit påkallat att begränsa räckvidden av bestämmelserna i fråga.

Slutligen har justitieministern uti ett den 23 oktober 1939 utfärdat cirkulär till domstolar och myndigheter uppmanat dessa att med största möjliga snabbhet avgöra de rättegångar, vari mobiliserade taga del. För äktenskapsmål givas särskilda anvisningar, ägnade att underlätta för de mobiliserade att snarast vinna ett avgörande av målen i fråga.

Förslag år 1918 av statens krigsberedskapskommission.

Även inom vårt land har frågan om behovet av särskild lagstiftning beträffande rättegångsväsendet under krigstid varit föremål för utredning inom statens krigsberedskapskommission, som den 23 augusti 1918 avgav bl. a. av motiv åtföljt *förslag till lag om rättegång, däri krigsdeltagare är part m. m.* (Statens krigsberedskapskommission. Betänkande, del II s. 203 ff). Förslaget har begränsats att avse krigsdeltagare, d. v. s. *dels* den som tjänstgör vid mobiliserad avdelning av krigsmakten, *dels* den vilken såsom fånge är i fiendens våld.

I den allmänna motiveringen till förslaget framhåller kommissionen inledningsvis, att de som vid krig kallas under fanorna i många fall sättas ur stånd att på ett tillfredsställande sätt tillvarata sina intressen. Frågan om och i vad mån staten kunde förebygga eller mildra härigenom uppkommande svårigheter vore emellertid vanskelig att avgöra och förutsatte ett avvägande av motsatta synpunkter. Här som på så många andra områden måste beaktas, att mot den enskildes behov av särskilda anordningar till hans hjälp stode nödvändigheten att låta den allmänna rättsordningen och ingångna förpliktelser i möjligaste mån bestå orubbade och kravet på den enskilde att, så långt sig göra läte, själv sörja för sig och sitt.

Kommissionen ingår därefter på frågan om behovet av särskilda åtgärder med avseende å rättegång, vari krigsdeltagare är part, och erinrar därvid, att reglerna om laga förfall förutsätta, att förfallet anmälts och styrkts eller eljest är för rätten känt. Då det därutinnan kunde vara omöjligt för en krigsdeltagare att i rättegång tillvarata sitt intresse, ansåg kommissionen den naturligaste utvägen vara att ålägga domstolen att i alla de fall, då det ej vore känt, om utebliven part vore krigsdeltagare, ex officio införskaffa upplysning därom.

Beträffande frågan, vilken verkan krigsdeltagandet, när detsamma sålunda blivit känt, borde — under hänsynstagande till såväl krigsdeltagaren som andra parten och domstolen — utöva på rättegången, framhåller kommissionen, att det syntes uppenbart, att målet icke borde kunna handläggas och avdömas, om krigsdeltagaren icke på något sätt företräddes. Däremot kunde ifrågasättas att låta domstolen ex officio förordna ställföreträdare för krigsdeltagaren. Kommissionen fann sig emellertid av närmare angivna orsaker icke på rättsutvecklingens dåvarande ståndpunkt böra förordna en dylik åtgärd. Då särskilda bestämmelser rörande förfarandet emellertid icke syntes kunna undvaras — bl. a. emedan det skulle vara olämpligt, om domstolen nödgades meddela upprepade uppskovsbeslut — ansåg kommissionen i stället den utvägen böra anlitas, att målet förklarades vilande för att återupptagas när kriget vore slut eller parten eljest upphört att vara krigsdeltagare. Härifrån borde emellertid göras undantag såtillvida, att om motparten av någon anledning önskade förebringa bevisning i målet, detta borde tillåtas; för att krigsdeltagarens rätt därvid skulle tillgodoses, borde god man för honom kunna förordnas.

Kommissionen framhåller i övrigt, att bestämmelser borde meddelas om förlängning av processuella frister, huvudsakligen tiden för fullföljd av talan i mål, vari part vore krigsdeltagare. Med hänsyn till olägenheterna för tredje man borde däremot en förlängning icke komma till stånd beträffande genom lag eller avtal bestämda frister överhuvud i sådana rättsförhållanden, vari krigsdeltagare vore part. Kommissionen hade huvudsakligen av denna anledning avstått från att föreslå stadganden om förlängning av icke rent processuella frister. Även frister, som fölle inom den administrativa processen, hade uteslutits från behandling i kommissionens förslag; beslut, som meddelades av de förvaltande myndigheterna, torde nämligen ofta sakna karaktären av prejudicerande domslut, ehuru de formellt vunnit laga kraft. Av hänsyn till tredje mans intressen hade kommissionen slutligen icke heller funnit rådligt att föreslå bestämmelser, som utgjorde hinder för att mot krigsdeltagare göra gällande betalningsanspråk, anställa lagsökning eller utmätning eller låta honom försättas i konkurs. En avgörande synpunkt hade härvid varit, att ett dylikt exekutivmoratorium skulle kunna draga med sig ett generalmoratorium med alla dess för det enskilda kreditlivet fördärvbringande verkningar.

Processlagberedningens förslag.

Efter den lämnade redogörelsen övergår beredningen till att undersöka vad som under nuvarande förhållanden kan vara att iakttaga för Sveriges del i de här ovan berörda hänseendena.

Anordningar i fråga om domstolsväsendet.

På grund av föreskrifterna i uppskovskungörelsen den 14 augusti 1937 (nr 773) torde kunna antagas, att planer rörande domstolarnas organisation och personalbehov vid mobilisering redan utarbetats eller äro under förberedande. Enligt § 9 i nämnda kungörelse skola vid mobilisering snarast möjligt vidtagas åtgärder för genomförandet av sålunda upprättade planer. De i uppskovskungörelsen meddelade grunderna för uppskov med inställelse till värnpliktstjänstgöring giva vid handen, att domstolarna vid mobilisering komma att arbeta med en icke obetydligt reducerad personal. Det synes då angeläget att såvitt möjligt avhjälpa de svårigheter, som härav kunna föranledas. Härvid är även att beakta, att domstolarna vid organisationsplanernas upprättande sannolikt ansett sig bundna av föreskrifter i arbetsordningar m. m. och fördenskull ej i erforderlig utsträckning räknat med omläggningar i fråga om organisation och arbetsförhållanden. Dylika omläggningar ha dock — i syfte att behovet av uppskov för värnpliktiga befattningshavare måtte kunna begränsas — anbefallts i § 5 uppskovskungörelsen.

I fråga om de ytterligare åtgärder, som sålunda kunna tänkas böra vidtagas, kan till en början erinras om den möjlighet, som enligt lagen den 30 december 1939 (nr 934) om tjänsteplikt föreligger att anlita pensionerade befattningshavare (jfr 5 kap. samt 1 och 2 §§). Vidare kunna lättnader medgivnas i fråga om de kompetenskrav, som gälla för vissa yngre befatt-

ningshavare. Åtgärder i denna riktning — möjlighet till dispens från vissa föreskrifter i domsagostadgan och hovrätternas arbetsordningar — lära redan ha tagits under övervägande inom justitiedepartementet. I fråga om domstolar, som arbeta på flera avdelningar, kan en minskning av antalet avdelningar bli nödvändig. Även eljest kunna ändringar i domstolarnas arbetsförhållanden anses böra genomföras, så t. ex. beträffande domstolarnas ferier. I allmänhet torde det tillkomma Kungl. Maj:t att i dessa hänseenden meddela erforderliga bestämmelser. För att på ett ändamålsenligt sätt kunna tillgodose det personalbehov, som i särskilda fall gör sig gällande, torde en allmän befogenhet böra tilläggas Kungl. Maj:t att förordna om förflyttning av tillgänglig domstolspersonal till befattningar vid annan domstol än den befattningshavaren tillhör. En sådan befogenhet äger Kungl. Maj:t redan nu i viss utsträckning enligt civila avlöningsreglementet.

En på domstolarnas personalbehov inverkan fråga är den om domfört antal lagfarna ledamöter i rådhusrätt och hovrätt. Det kunde ifrågasättas att begränsa detta antal, åtminstone i enklare mål, till en lagfaren ledamot i rådhusrätt och tre i hovrätt. Till stöd för en sådan provisorisk begränsning kan anföras, att processkommissionen även för normala förhållanden föreslog en sådan anordning samt, vad rådhusrätterna angår, att i vissa städer rådhusrätten redan nu består — förutom av lekmän som bisittare — allenast av en lagfaren ledamot. Beredningen har emellertid icke ansett sig böra förorda en så genomgripande förändring. Med hänsyn till de bestämmelser, som beredningen föreslår om rättegångars avbrytande, och då det även av andra anledningar är att motse, att antalet mål under krigstid kommer att väsentligt nedgå, torde behovet av erforderlig arbetskraft sannolikt kunna tillgodoses redan genom de anordningar, som här förut berörts. Ett motsvarande spörsmål inställer sig ock med avseende å domfört antal i häradsnämnd. Även i detta fall anser beredningen en begränsning av det nuvarande antalet icke för närvarande böra äga rum. Däremot föreslår beredningen vissa bestämmelser, avseende skyldighet för nämndeman att, ehuru den tid utgått, för vilken han blivit utsedd eller eljest är skyldig att tjänstgöra, fortfarande kvarstå i nämndemansuppdraget.

Ändringar i fråga om domstolarnas arbetsförhållanden kunna, såsom förut antytts, vara påkallade också ur andra synpunkter än de nu angivna. Sålunda kan faran för luftangrepp eller fientligt anfall till lands eller sjöss nödvändiggöra en tillfällig förflyttning av domstolarnas sammanträdesorter och kanslilokaler, ändringar i fråga om jurisdiktionsområden m. m. Därest av militära skäl eller till skydd för befolkningen en allmän underrätts domkrets helt utrymts, torde befogenhet böra tillkomma Kungl. Maj:t att förordna om rättsskipningens och rättsvårdens övertagande av annan allmän underrätt. Även i andra fall torde behov kunna uppkomma att överflytta rättsskipning och rättsvård helt eller delvis från viss domstol till annan likställd domstol. Om Kungl. Maj:ts befogenhet att meddela förordnande i dessa ämnen torde bestämmelser böra upptagas i lag.

Vad angår de åtgärder, som böra vidtagas till skyddande av domstolarnas

arkivhandlingar, torde cirkuläret den 15 december 1939 (Svensk författningssamling nr 948) vara att tillämpa.

Beredningen har icke ansett sig böra ingå på frågan om täckande av de kostnader eller ersättningar, som stå i samband med de här ovan antydda åtgärderna.

Anordningar i fråga om rättegången m. m.

De särskilda anordningar, som erfordras i fråga om rättegången, böra i första hand ha till syfte att förebygga rättsförlust för parterna. I stor utsträckning fordras för att rättegången skall fylla sin uppgift parternas medverkan; detta gäller såväl tvistemål som brottmål. Även om domstolen i vissa slag av mål, såsom familjerättsmål och brottmål, av eget initiativ har att sörja för erforderlig utredning, är dock uppenbart att parterna böra äga tillfälle att själva utföra sin talan och framlägga den utredning, som de anse önskvärd för sakens riktiga belysning. På denna uppfattning vila ock de i 12 kap. 1 § R.B. upptagna bestämmelserna om laga förfall. Som laga förfall kan enligt nämnda lagrum åberopas varje omständighet, som enligt domarens prövning utgör giltig ursäkt för partens underlåtenhet att infinna sig vid rätten eller eljest utföra sin talan. Bland de särskilda förhållanden, som utgöra laga förfall, nämnes i lagrummet, att parten »i Konungens och rikets tjänst är uppbådad eller faren» eller att han »av fienden eller annan fara, vådeld eller vattufloed hindras». Verkan av laga förfall är att saken skall av domaren uppskjutas. Föreligger laga förfall, kan ej heller annan påföljd för utevaron inträda; böter eller vite för utevaron kunna ej åläggas.

Reglerna om laga förfall äga tillämpning ej allenast i fråga om parternas inställelse i rättegången uti ett genom stämning eller på annat sätt anhängiggjort mål eller ärende utan även beträffande processhandlingar, som part har att företaga för fullföljd av talan mot ett domstolens avgörande, s. k. fatalietider. I allmänhet äger part, som på grund av laga förfall är hindrad att inom utsatt tid företaga processhandlingen, att av den domstol, där handlingen skall företagas, erhålla ny tid för dennas företagande. En förutsättning härför är dock, att parten inom den utsatta tiden »visar» laga förfall.

Kravet att laga förfall skall inom utsatt tid styrkas torde i rättspraxis upprätthållas endast i fråga om fatalietider. Har part däremot kallats att i en vid domstolen pågående rättegång inställa sig vid rätten eller enligt rättens beslut förelagts att eljest fullgöra något i rättegången, anses tillräckligt att laga förfallet »framtes» eller anmäles. Är förfallet allmänt bekant eller vitsordas det av ledamot i rätten, torde ock domstolen äga att beakta förfallet.

Vid sidan av den nu antydda befogenheten för den domstol, där rättegången föres, att beakta laga förfall, kan i viss utsträckning laga förfall göras gällande genom särskilt rättsmedel. Bestämmelser härom ha meddelats i lagen den 22 juni 1939 om särskilda rättsmedel. Enligt 10 § nämnda lag äger den, som försuttit laga tid för fullföljande eller bevakande av talan

eller för sökande av återvinning eller för vidtagande av annan åtgärd i rättegång, hos Konungen söka återställande av den sålunda försuttna tiden, om för hans underlåtenhet förelåg laga förfall, som han icke kunde i rätt tid anmäla. Ansökan härom skall dock göras inom tre veckor sedan förfallet upphörde och sist inom ett år sedan tiden utgick.

De i R.B. meddelade reglerna om laga förfall äro att tillämpa å rättgångsfrister av olika slag t. ex. tid, som utsatts för parts inställelse vid rätten, tid för fullföljande av talan mot rättens beslut eller dom, däremot icke i lag bestämda tider för vidtagande av åtgärder utom rättegång, t. ex. bevakning av testamente, och ej heller i fråga om andra i lag stadgade preklusionstider t. ex. tid för talans anhängiggörande vid domstol i vissa mål. I dylika fall kan laga förfall icke göras gällande med mindre särskild bestämmelse därom meddelats. Detsamma gäller i fråga om särskilda rättsmedel, för vilkas användning föreskrivits vissa tidsfrister.

I första hand inställer sig den frågan huruvida de sålunda gällande bestämmelserna kunna anses tillräckliga för att skydda parter för rättsförlust i en situation, då riket är indraget i krig eller fara därför föreligger eller eljest utomordentliga åtgärder vidtagas till rikets försvar. Att för personer, som i en dylik situation inkallas till rikets försvar eller av annan anledning t. ex. för fullgörande av arbetstjänst eller vid evakuering ofta oförberett nödgas lämna sin vanliga vistelseort, svårigheter komma att möta för att i rättegång på ett ändamålsenligt sätt bevaka och utföra sin talan, är uppenbart. Lika tydligt är, att hinder av detta slag är att hänföra till laga förfall. Därest part, som instämt talan eller mot vilken talan väckts, ej kan av nu antydd anledning inställa sig vid rätten och han tillika anmält sitt förfall, har domstolen att uppskjuta målet. Detsamma bör ock tydligen gälla, om part väl kommer tillstådes men på grund av förhållande, som nu berörts, är ur stånd att på ett tillfredsställande sätt utföra sin talan t. ex. att anskaffa erforderligt biträde i rättegången eller eljest förebringa utredning såsom då hinder möter för hörande av vittne, som av liknande orsak ej kan komma tillstådes. Enligt 12 kap. 1 § R.B. skall målet uppskjutas å landet till nästa tingssammanträde och i staden till annan dag, som domaren förelägger parterna. Detta stadgande torde dock icke böra utgöra något hinder för att målet uppskjutes på längre tid eller eventuellt förklaras vilande.

Som förut antytts förutsattes för att laga förfall skall av rätten beaktas i en pågående rättegång, att förfallet anmäles eller eljest är för domstolen känt. Någon skyldighet för domstolen att av eget initiativ undersöka, huruvida laga förfall föreligger, är icke föreskriven. Att i allmänhet och under mera normala förhållanden en sådan skyldighet ej bör åligga domstolen torde vara uppenbart. Förhållandena gestalta sig väsentligen annorlunda vid den rubbning av viktiga samhällsfunktioner, som kan föranledas av inträdda krigsförhållanden. I en sådan situation torde parten ofta ha giltig ursäkt för sin underlåtenhet att i tid anmäla förfall. En utväg vore, att parten i dylika fall hänvisades till att söka återställande av försuttna tid.

Denna utväg medför emellertid den olägenheten, att handläggningen av ett redan avgjort mål ofta måste upptagas ånyo. Lämpligare synes vara att det i nu åsyftade fall ålägges rätten att undersöka, huruvida parten haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet. Upplysning härom torde ofta utan större svårighet kunna erhållas. Delgivning med den, som fullgör krigstjänstgöring, torde alltid böra ske genom militär myndighets försorg; det bör åligga denna att i samband med bevis om delgivning tillika meddela uppgift, huruvida den kallade på grund av sin tjänstgöring är hindrad att inställa sig.

Det nu sagda kan uppenbarligen icke tillämpas å andra tider än som ut-sätts av domstol eller domare i samband med rättegångs inledande eller fortsättning. Beträffande de i lag utsatta tidsfristerna för talans fullföljande eller bevakande låter det sig icke göra att ålägga vare sig den lägre domstol, mot vilkens avgörande talan må fullföljas, eller den högre domstol, dit talan skall fullföljas, att av eget initiativ undersöka om part, som kan tänkas ämnat fullfölja talan, har laga förfall och på den grund bör komma i åtnjutande av en utsträckning av fullföljdstiden eller eventuellt att denna icke skall börja löpa förrän det uppkomna hindret bortfallit. Stor betydelse måste i detta fall tilläggas det ur allmän rättssäkerhetssynpunkt viktiga intresset, att oviss-heten huruvida en meddelad dom skall stå fast eller ej, såvitt möjligt, be-gränsas till tiden. För att underlätta för parterna att vidtaga de för full-följd föreskrivna åtgärderna torde emellertid böra införas rätt för part att för detta ändamål anlita postverket. Stadgande bör därför meddelas att även fullföljdsinlagor må kunna insändas genom posten. Även torde befogenhet böra tillkomma Kungl. Maj:t att, om det finnes påkallat, i erforderlig omfatt-ning förlänga de fullföljdstider, som nu äro föreskrivna. För de fall, då par-ten ändock varit hindrad att vidtaga erforderlig fullföljdsåtgärd, bör som nu stå honom öppet att söka återställande av försutten tid.

Som i det föregående anmärkts äro rättegångsbalkens bestämmelser om la-ga förfall icke tillämpliga i fråga om frister, som falla utom rättegång eller avse inledande av rättegång eller påkallande av användning av särskilt rätts-medel, med mindre särskild föreskrift därom är meddelad. I allmänhet ha de tidsfrister, varom nu är fråga, givits en så stor utsträckning, ett eller flera år, att lagstiftaren icke ansett sig böra räkna med ett så långvarigt förfall. I vissa fall är dock tidsfristen ganska kort t. ex. för avträädande av dödsbos egendom till förvaltning av boutredningsman eller konkurs enligt 4 kap. 1 § boutredningslagen, instämmande av tvist enligt 10 § inteckningsförordningen eller 69 § utsökningslagen. Även i andra fall torde någon gång behov av förlängning på grund av en inträdd krigssituation kunna tänkas t. ex. då den, vars rätt beröres, råkat i fångenskap. För dylika fall bör skapas möjlig-het till förlängning även av dessa frister i överensstämmelse med vad som nu gäller de processuella fristerna. De bestämmelser, som i lagen om sär-skilda rättsmedel äro upptagna rörande återställande av försutten tid, böra göras tillämpliga även i fråga om åtgärder, som part har att vidtaga inom viss tidsfrist, även om dessa åtgärder icke äro av beskaffenhet som avses i nämnda bestämmelser. Med stöd av 10 § i lagen bör alltså, om till följd

av krigsförhållanden part varit ur stånd att inom stadgad tid bevaka testamente eller inom föreskriven tid instämma talan, högsta domstolen äga återställa den försuttna tiden. Det nu sagda bör ock gälla i fråga om de tidsfrister, som föreskrivits för ansökan om resning eller besvär över domvilla. Som redan anmärkts skall enligt 11 § i lagen om särskilda rättsmedel ansökan om återställande av försutten tid göras inom tre veckor, sedan förfallet upphörde, och sist inom ett år från den dag, då tiden utgick. Ehuru i regel denna tid torde vara fullt tillräcklig, kan dock, som redan antytts, i undantagsfall inträffa, att förfallet sträcker sig över en längre tid än ett år. För sådant fall bör högsta domstolen äga att medgiva förlängning även av sist angivna tid; däremot bör skyldigheten att göra ansökan inom tre veckor sedan förfallet upphörde alltjämt iakttagas. Beredningen förbiser icke att ur allmän rättssäkerhetssynpunkt vägande erinringar kunna riktas mot de av beredningen sålunda förordade bestämmelserna. Att dessa böra tillämpas med den största försiktighet, torde vara uppenbart. Å andra sidan har det för beredningen framstått som särskilt obilligt, om rättsförlust skulle tillskyndas den enskilde, som på grund av krigstjänst eller eljest till följd av krigsförhållandena satts ur stånd att tillvarataga sina intressen. Genom att den avvägning mellan allmänna rättssäkerhetssynpunkter och den enskildes behov av rättsskydd, som i dessa fall är ofrånkomlig, är anförtrödd åt högsta domstolen, torde ock en såvitt möjligt betryggande garanti ha skapats för en omsorgsfull prövning av dessa frågor.

Enligt vad redan berörts bör, då en part på grund av krigsförhållandena satts ur stånd att i en inledd rättegång inställa sig vid rätten eller eljest bevaka sina intressen, målet i regel uppskjutas eller förklaras vilande. Denna regel bör gälla förfarandet i såväl underrätt som överrätt och högsta domstolen. Förutom beträffande egentliga rättegångar, tvistemål och brottmål, torde skäl föreligga för dess tillämpning även i fråga om mål eller ärenden, som handläggas av lagsökningsdomare, inskrivningsdomare och konkursdomare. Vid sitt bedömande, huruvida hinder av angiven art föreligger för målets behandling, bör domstolen eller domaren ha att beakta samtliga omständigheter, som inverka på frågan, och träffa sitt avgörande efter fri prövning. Tillämpningen måste i viss mån gestalta sig olika beträffande å ena sidan rättegångsmål och å den andra ärenden liksom i fråga om underrättsförfarandet å ena och överrettsförfarandet å andra sidan. I de fall, då såsom i överrettsförfarandet i regel icke förutsättes någon inställelse från partens sida, torde det förhållandet, att parten ej kan inställa sig, ej böra i och för sig föranleda att behandlingen inställs; däremot bör detta ske om hindret är av den beskaffenhet, att parten kan anses ur stånd att även i övrigt tillvarataga sina intressen i målet.

Även med nu antydda frihet för domstolen att träffa sitt avgörande efter omständigheterna torde dock regeln om handläggningens inställande eller avbrytande icke kunna genomföras utan undantag. Även i krigstid är det av stor vikt att — samtidigt som den enskildes rättsskydd såvitt möjligt tillgodoses — samhällsfunktionerna inom olika områden fortgå med minsta möj-

liga rubbning. Rättsskipningens normala fortgång är, ej minst för näringslivet, av stor betydelse även i krigstid. För att detta mål skall nås, kräves en avvägning mellan de intressen, allmänna och enskilda, som sålunda komma i fråga. Den nu antydda synpunkten har starkt framhållits vid den reglering å detta område, som genomförts i de krigförande länderna. Utväg synes därför böra skapas för att, ehuru hinder av förut angiven art föreligger, under vissa förutsättningar fortsätta handläggningen av ett mål och även bringa det till avgörande. En allmän förutsättning härför bör vara, att målet trots hindret finnes kunna nöjaktigt utredas. Enligt svensk rätt åligger det alltid domstolen i viss omfattning att själv vara verksam för målets utredning. Denna skyldighet är vidsträcktare i brottmål och vissa familjerättsmål än i andra mål. Ett medel att tillvarata partens intressen kan även åvägabringas genom befogenhet för rätten att förordna ombud för part, som själv ej är i stånd att bevaka sin rätt, en utväg som anlitats i den tyska krigslagstiftningen. Beredningen förordar en motsvarande anordning. I de fall, då part är berättigad att komma i åtnjutande av fri rättegång, bör sålunda utsett ombud kunna förordnas till rättegångsbiträde åt parten. I vissa fall kan enligt 11 kap. 4 § förmynderskapslagen god man förordnas för part bl. a. då det tarvas, att bortovarandes rätt bevakas eller hans egendom förvaltas.

Även om medel sålunda redan föreligga och ytterligare kunna åvägabringas för att tillvarata parts rätt för det fall, att han själv är urståndsatt att göra det, måste dock som allmän regel gälla, att särskilda skäl av allmän eller enskild natur böra föreligga för att en rättegång må fortsättas utan att parten varit i stånd att själv medverka. Som ett sådant särskilt skäl torde få anses, att det för förebyggande av rättsförlust för part är av synnerlig vikt att målet avgöres. Även skäl av mera allmän natur böra kunna föranleda, att handläggningen fortsättes t. ex. i expropriationsmål.

Tydligt är, att i vissa mål, särskilt grövre brottmål, anstalter böra om möjligt vidtagas för att parter och vittnen kunna infinna sig vid rätten. Föreligga i brottmål häktnings-skäl mot den tilltalade, bör den tilltalades tjänstgöring ej utgöra hinder mot häktningsbeslutets verkställande. För dylika fall torde emellertid den tid, som nu är föreskriven för rannsakningsföretagande, kunna förlängas.

Enligt de grunder, som nu angivits, har beredningen utarbetat *förslag till lag med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.*, vilket förslag är bilagt denna p. m.

Som framgår av det redan anförda avser förslaget såväl allmän under rätt som särskild underrätt ävensom överdomstolarna och högsta domstolen. I vissa fall torde förfarandet inför överexekutor böra likställas med ett domstolsförfarande. Däremot avser förslaget icke att reglera de svårigheter av ekonomisk natur, som kunna uppkomma för en gäldenär att fullgöra en dom eller annan förpliktelse. Frågor av detta slag tillhöra

moratorielagstiftningen, under det att de spörsmål, som förslaget avser att behandla, äro av processuell natur.

Från lagens tillämpning ha undantagits krigsdomstolarna och rättegången därstädes. De frågor, som hänföra sig till krigsförhållandena, torde vad sistnämnda ämne angår i allt väsentligt redan vara reglerade genom lagen den 23 oktober 1914 om krigsdomstolar och rättegången därstädes.

Beredningen övergår härefter till den närmare motiveringen av de föreslagna paragraferna.

1 §.

Det av krigsberedskapskommissionen år 1918 framlagda förslaget avsåg endast krig, vari riket blivit indraget. Behov av särskilda bestämmelser på föreliggande område kan emellertid uppkomma redan då för rikets försvar beredskapsåtgärder av mera genomgripande omfattning vidtagas. Förevarande förslag har därför, i likhet med flertalet under senare tid utfärdade fullmaktslagar, ansetts böra kunna tillämpas såväl vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, som ock eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Lagen är avsedd att vara en fullmaktslag; Kungl. Maj:t skall under närmare angivna villkor kunna förordna om tillämpning av lagens bestämmelser, ehuru riksdagen ej är samlad. Då riksdagen är samlad, skall däremot förordnande om lagens tillämpning meddelas av Kungl. Maj:t med riksdagens samtycke. Även i nu berörda avseenden ansluter sig förslaget till vad som iakttagits med avseende å ett flertal andra författningar av liknande extra ordinär karaktär. Som framgår av lydelsen av förevarande paragraf har det ansetts lämpligast, att lagen i dess helhet på en gång sättes i tillämpning. En följd härav är, att i de fall, då för ett lagrums tillämpning icke erfordras särskilt förordnande av Kungl. Maj:t, sådant lagrum träder i funktion omedelbart sedan allmänt förordnande enligt 1 § meddelats. Detta är förhållandet med 3 § första stycket, 4—8 §§ samt 11—13 §§. Däremot beror tillämpningen av 2 § samt 9 och 10 §§ av särskilt förordnande såsom framgår av dessa lagrums lydelse. Ett sådant särskilt förordnande behöver ej meddelas i samband med det allmänna förordnandet enligt 1 §, och det kan avse endast vissa av de åsyftade bestämmelserna.

2 §.

Enligt lagen den 8 mars 1935 med vissa bestämmelser om häradssting tillkommer det Kungl. Maj:t att bestämma såväl tingsställen, där de allmänna tingen skola hållas, som ock med tillämpning av vissa i lagen angivna grunder det antal sammanträden och den sammanträdestur, som för varje tingslag skall tillämpas. Avvikelser från vad sålunda blivit bestämt torde kunna bli erforderliga på grund av de i 1 § avsedda förhållandena såväl beträffande platsen för häradsrättens sammanträden som i fråga om sammanträdestiderna. Vad angår rådhusrätt torde rättegångsbalken utgå

från att rådhusrätt skall sammanträda i staden. Enligt 6 kap. 3 § R. B. skall rådhusrätt sammanträda minst en gång i veckan. Även beträffande rådhusrätt torde behov kunna uppkomma av att dess sammanträden hållas på ort utanför staden och med längre mellanrum än i rättegångsbalken föreskrives. En förflyttning av förläggningsorten kan ock visa sig nödvändig i fråga om andra domstolar. Med hänsyn härtill har i första stycket av denna paragraf under punkt 1 intagits en allmän befogenhet för Kungl. Maj:t att förordna, att domstol skall sammanträda å andra tider och ställen än som för vanliga fall är bestämt. Den befogenhet, som tillagts Kungl. Maj:t, torde böra av Kungl. Maj:t kunna överlåtas å annan myndighet. Beträffande de allmänna underrätterna synes ifrågakommande avgörande lämpligen böra kunna anförtros åt vederbörande hovrätt eller, om omständigheterna göra det nödvändigt, åt vederbörande underrätt eller på landet åt häradshövdingen.

Vid sidan av nu antydda möjlighet till förflyttning av domstolar bör i viss utsträckning kunna anlitas den utvägen, att rättsskipningen vid viss domstol tillsvidare övertages av annan domstol. Denna utväg torde ifrågakomma särskilt då en domstols jurisdiktionsområde utgör krigsskådeplats eller besättes av fientliga trupper. Ett bibehållande av en häradsrätt, som nödgas hålla sina sammanträden utom tingslaget, kan leda till avsevärda svårigheter särskilt beträffande nämndens tjänstgöring. Visserligen föreligger enligt 3 § andra stycket, när häradsrätt sammanträder utom domkretsen, möjlighet för häradshövdingen att till tjänstgöring i nämnden kalla personer, som äro bosatta å sammanträdesorten eller i dess närhet, men denna utväg synes icke böra anlitas i fall, då nämnden till övervägande del skulle besättas med sålunda tillkallade personer. Även bristande tillgång på arbetskraft kan tänkas påkalla en omläggning av domstolarnas arbetsuppgifter i nu angiven riktning. Då omständigheterna föranleda därtill, torde överflyttandet av rättsskipningen från en domstol till en annan böra kunna begränsas till att avse endast en del av den förra domstolens jurisdiktionsområde eller endast vissa slag av mål. I sistnämnda hänseende kan sålunda ifrågakomma en överflyttning endast av behörigheten för viss domstol att upptaga sjörättsmål.

Åtskilliga uppgifter med avseende å rättsskipningen eller rättsvården tillkomma för närvarande lögfarens domare såsom inskrivningsdomare, lagsökningsdomare, konkursdomare eller ägodelningsdomare. I sammanhang med att viss underrätt övertager annan underrätts rättsskipning böra även dylika uppgifter på motsvarande sätt kunna överflyttas från domare i viss underrätt eller domsaga till domaren i den andra underrätten eller domsagan. Något hinder föreligger emellertid icke att enbart dessa uppgifter överflyttas.

Med uttrycket »likställd» domstol eller domare har avsetts att utmärka, att rättsskipningen vid viss allmän underrätt må övertagas endast av annan allmän underrätt, att de åligganden, som ankomma på viss konkursdomare eller ägodelningsrätt, må övertagas endast av annan konkursdoma-

re eller annan ägodelningsrätt, att rättsskipningen vid hovrätt må övertagas endast av annan hovrätt o. s. v. Den befogenhet, varom här är fråga, torde icke lämpligen böra tillkomma annan än Kungl. Maj:t. I samband med förordnandet böra av Kungl. Maj:t lämnas närmare bestämmelser angående överflyttningen.

De bestämmelser, som meddelats i första stycket av denna paragraf, avse icke högsta domstolen. Rörande sammanträdesort för högsta domstolen saknas uttryckliga föreskrifter. Uppenbarligen har från början ansetts självklart, att högsta domstolen skall sammanträda å Stockholms slott. Det har emellertid förekommit, att högsta domstolen på Kungl. Maj:ts befallning sammanträtt utom Stockholm. Därest på grund av förhållanden, som avses i 1 §, en tillfällig förflyttning av högsta domstolen skulle bliva erforderlig, torde bestämmelser därom meddelas av Kungl. Maj:t.

Vad angår högsta domstolens tjänstgöring i övrigt föreskrives i 17 § 1 mom. regeringsformen, att om i den ordning 87 § 1 mom. stadgar beslutes, att högsta domstolen skall arbeta på avdelningar, ärendenas fördelning mellan avdelningarna skall i samma ordning bestämmas. Stadganden härutinnan återfinnas i lag den 14 maj 1915 angående Kungl. Maj:ts högsta domstols tjänstgöring på avdelningar. I nämnda lag föreskrives bl. a., att högsta domstolen skall enligt angivna grunder samtidigt arbeta på en, två, tre eller fyra avdelningar samt att, med undantag för ärenden rörande fullföljdstillstånd, ärendenas fördelning mellan avdelningarna endast beror av den ordning, vari de enligt gällande föreskrifter anmälas. Under en tid, då tillgången på arbetskraft inom nedre justitierevisionen kan tänkas bliva starkt begränsad, synes erforderligt, att möjlighet öppnas att utan tidsutdräkt meddela sådana ändrade föreskrifter rörande högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar, som kunna bliva påkallade. Ett stadgande av sådan innebörd har upptagits i andra stycket av denna paragraf.

I tredje och sista styckena av paragrafen föreslås slutligen att Kungl. Maj:t samt, på uppdrag av Kungl. Maj:t, även annan myndighet äger bestämma angående ändrad tjänstgöring för lagfaren domare eller befattningshavare vid domstol eller nedre justitierevisionen. Ett sådant stadgande torde vara erforderligt såväl med hänsyn till de organisatoriska förändringar, vilka kunna bliva genomförda med stöd av första stycket av denna paragraf, som även av den anledning, att domstolarnas personal i betydande omfattning kan ha att fullgöra tjänstgöring vid krigsmakten. Paragrafen möjliggör bl. a., att domare i hovrätt eller revisionssekreterare kan förordnas att tjänstgöra som domare i underrätt samt, omvänt, att lagfaren domare i underrätt kan förordnas att tjänstgöra i hovrätt eller i nedre justitierevisionen. Det må framhållas, att redan nu föreligger viss skyldighet för domare att underkasta sig förflyttning till annan tjänst. Enligt 3 § 2 mom. civila avlöningsreglementet är sålunda domare, å vilken sagda reglemente äger tillämpning, pliktig att, om Kungl. Maj:t finner organisatoriska skäl sådant påkalla, låta förflytta sig till annan domarbefattning inom den lönegrad han tillhör. Enligt kungörelser den 20 juni 1919 (nr 355) och den 31 december 1920 (nr 889), avse-

ende den förra häradshövdingarna och den senare ledamöter av rådhusrätt m. fl., gäller vidare bl. a., att häradshövdingar samt ledamöter av rådhusrätt, som utnämnts efter kungörelsernas utfärdande, äro skyldiga att i samband med en allmän omorganisation av underrätterna övergå till annan jämställd eller högre tjänst vid underrätt. Dessa bestämmelser kunna emellertid icke anses tillräckliga för tillgodoseende av nu ifrågakvarande behov. Civila avlöningsreglementet äger icke tillämpning å häradshövdingar eller stadsdomare. Vad angår domare medger förslaget icke förflyttning till annan befattning än domarbefattning. Till domare bör hänföras även revisionssekreterare.

3 §.

Enligt 1 kap. 2 § R.B. väljes nämndeman i häradsrätt för sex år, dock med rätt att avgå efter två år. Den, som fyllt sextio år, är ej skyldig att tjänstgöra som nämndeman. Motsvarande bestämmelser gälla enligt 21 kap. 3 och 5 §§ jorddelningslagen beträffande ägodelningsnämndeman och enligt 11 kap. 4 § vattenlagen beträffande vattenrättsnämndeman. Om på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket förevarande förslag, hinder möter för val av nämndeman — orten har t. ex. för någon tid måst utrymmas — synes den förut utsedde böra vara skyldig att alltjämt tjänstgöra som nämndeman, oavsett att den tid, för vilken han utsetts, gått till ända eller att han eljest av anledning, som nyss angivits, varit berättigad att avgå. Stadgande härom har upptagits i första stycket av denna paragraf. I övrigt innebär förslaget ingen ändring i gällande bestämmelser om avgång ur nämnd. Enligt 1 kap. 2 § R.B. samt motsvarande stadganden i jorddelningslagen och vattenlagen skall sålunda den, som visar giltigt hinder, alltjämt kunna entledigas från befattningen som nämndeman, även om han ej tjänstgjort under två år. Ej heller avser förslaget att göra ändring i fråga om stadgandena i jorddelningslagen och vattenlagen, att den, som uppnått sextiofem års ålder, ej må vara ägodelningsnämndeman eller vattenrättsnämndeman.

Enligt 1 kap. 10 § R.B. äger häradsrättens ordförande, om nämndeman uteblir från rättens sammanträde, till tjänstgöring i nämnden kalla någon av »dem, som närmast bo, och till nämndemän väljas kunna». Stadgandet torde innebära, att den som kallas att tjänstgöra i nämnden skall vara valbar till nämndeman i tingslaget. Enligt 21 kap. 7 § jorddelningslagen har ägodelningsdomare i motsvarande fall att till tjänstgöring kalla annan ägodelningsnämndeman eller, om avsevärd tidsutdräkt därigenom skulle vållas, annan till ledamot i ägodelningsrätten valbar man. För valbarhet till ägodelningsnämndeman erfordras enligt 2 § samma kapitel bl. a. att vara valbar till nämndeman vid häradsrätt i domsagan. Om enligt 2 § första stycket i förevarande förslag förordnats, att häradsrätt eller ägodelningsrätt skall sammanträda utom rättens domkrets, kan tydligen hinder möta att med tillämpning av berörda stadganden i rättegångsbalken och jorddelningslagen erhålla ersättare för utebliven nämndeman. I andra stycket av förevarande paragraf har därför stadgats, att i sådant fall må till tjänstgöring i nämnden kallas någon, som är valbar till nämndeman i den domsaga, där rätten samman-

träder, eller, om rätten sammanträder i stad som ej hör till domsaga, i närmaste domsaga. Med avseende å vattendomstol torde någon motsvarande föreskrift icke erfordras.

4 §.

Enligt denna paragraf skall under vissa förutsättningar mål, som är anhängigt vid underrätt eller arbetsdomstolen, uppskjutas eller förklaras vilande. Med underrätt avses ej blott allmän utan även särskild underrätt, såsom ägodelningsrätt och vattendomstol. Såsom förutsättningar för uppskov eller vilandeförklaring angives att anledning är att antaga, att på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, part är ur stånd att inställa sig vid rätten eller eljest utföra sin talan eller annat hinder möter för målets utredning. Som framgår av 7 § har rätten, om den saknar kännedom om anledningen till partens utevaro, att förskaffa sig närmare upplysning därom. I regel torde som giltigt hinder böra anses, att part tjänstgör vid mobiliserad avdelning av krigsmakten. Även parts inkallande till beredskapstjänst eller till fullgörande av tjänsteplikt å avlägsen ort bör kunna godtagas. Vid bedömande av denna fråga bör hänsyn tagas även till den ökning av inställelsekostnaden, som kan ha inträtt till följd av att rätten på grund av förordnande enligt 2 § skall sammanträda å annan ort än som för vanliga fall är bestämt eller att parten på grund av sin tjänstgöring vistas på avlägsen ort.¹ Rätten har emellertid att i varje fall fritt pröva, huruvida giltigt hinder föreligger. Om t. ex. en part visserligen är ur stånd att själv infinna sig vid rätten men det skäligen kan påfordras, att han låter sig företrädas av fullmäktig, bör målet icke förklaras vilande utan uppskjutas, med föreläggande för parten att komma tillstådes genom fullmäktig; detta torde även överensstämma med redan gällande rätt. Även för det fall, att parten kommer tillstådes själv eller genom fullmäktig, kan anledning föreligga att inställa förhandlingen. Härför torde i regel böra krävas, att parten eller fullmäktigen gör framställning därom. En anledning till handläggningens inställande kan vara, att vittne, som åberopats, till följd av förhållanden, som avses i 1 §, icke kunnat infinna sig eller att sakkunnig, som skall höras, av antydd anledning uteblivit. Kan hindret antagas vara av kortare varaktighet, bör målet uppskjutas. Är däremot tidslängden mera oberäknelig, bör vilandeförklaring meddelas.

Som framhållits i den allmänna motiveringen bör under vissa förutsättningar handläggningen kunna fortsättas, ehuru hinder därför eljest skulle möta. En förutsättning härför bör vara, att saken finnes kunna nöjaktigt utredas. Som ytterligare förutsättning för fortsatt handläggning har upptagits, att handläggning för någondera parten är av synnerlig vikt eller att eljest särskilda skäl föranleda därtill. Ett exempel på fall, då handläggningen bör åtminstone tillsvidare kunna fortgå, är, då bevisning skall förebringas, som måhända senare ej är att tillgå. Såsom exempel på mål, där ett starkt partsintresse talar för målets skyndsamma avgörande, kunna anföras konkurs- och boskillnadsmål ävensom vissa familjerättsmål. Även vissa all-

¹ Jfr processlagberedningens betänkande med förslag till rättegångsbalk, del II s. 362.

männa intressen kunna påkalla målets fortsatta behandling. Detta torde vara fallet i bötesförvandlingsmål och expropriationsmål. Möjligheten till fortsatt handläggning torde emellertid böra begagnas med varsamhet. Särskilt i dispositiva mål lär det ofta vara förenat med svårighet för rätten att avgöra, om målet kan nöjaktigt utredas, oaktat någon av parterna uteblir. Även av kostnadsskäl synes återhållsamhet vara påkallad; under krig och därmed jämförliga förhållanden torde en stegring av inställesekostnaden för parter och vittnen vara att emotse, och det måste med hänsyn härtill anses önskvärt, att antalet inställelser nedbringas. I de fall, då part är berättigad till fri rättegång, skulle ock det allmännas kostnader komma att väsentligt stegras. Den omständigheten, att handläggningen enligt vad nu sagts fortsättes, hindrar icke, att målet senare förklaras vilande; så bör alltid ske, om det under den fortsatta handläggningen skulle visa sig, att målet icke längre kan nöjaktigt utredas. Uppenbart är, att parts uteblivande från sammanträde för utslags avkunnande icke kan föranleda till vilandeförklaring, med mindre målet finnes böra ytterligare utredas. Beslut om vilandeförklaring torde, när så anses erforderligt, kunna överklagas såsom innefattande onödigt uppskov.

Som framhållits i den allmänna motiveringen bör rätten äga att i fall, då part är ur stånd att själv bevaka sin rätt, förordna ombud för parten. En annan utväg vore förordnande av god man med stöd av 11 kap. 4 § förmynderskapslagen. Reglerna angående godmanskap torde emellertid icke alltid kunna anses lämpade för de förhållanden, varom här är fråga. En allmän skyldighet för rätten att, såsom enligt 11 kap. 10 § förmynderskapslagen gäller beträffande god man för bortovarande, entlediga företrädaren för parten, så snart parten det begär, torde någon gång komma i strid med de intressen, som påkalla målets fortsatta handläggning. Ofta torde ock vara obehövt att, såsom gäller beträffande godmanskap, tillsyn genom överförmyndaren anordnas. Även beträffande ersättning för uppdragets utförande torde böra gälla andra regler än för godmanskap; ersättning synes böra förskjutas av allmänna medel. Därest emellertid av särskilda skäl anses lämpligare för bevakande av partens intressen att god man förordnas, bör rätten vara oförhindrad att meddela sådant förordnande. Detta kan vara förhållandet, då bortovarandes rätt skall bevakas även i andra hänseenden än som betingas av den rättegång, vari den bortovarande är part, t. ex. förvaltning av egendom, som tillhör den bortovarande. Med hänsyn till den olikhet i rättsställning, som tillkommer god man enligt förmynderskapslagen och företrädare, som enligt förevarande lagrum förordnas av rätten, har ansetts mindre lämpligt att i fråga om företrädare, som här avses, använda benämningen god man. Den föreslagna benämningen ombud förekommer under i viss mån likartade förhållanden i andra författningar, såsom lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m. (17 §) och lagen den 24 juli 1903 om utländsk försäkringsanstalts rätt att driva försäkringsrörelse här i riket (7 §).

Den, som förordnats till ombud, intager i stort sett samma ställning som en rättegångsfullmäktig för parten. Han äger alltså med för parten bindande

verkan vidtaga de åtgärder, som han finner erforderliga för tillvaratagande av partens rätt i målet, samt för detta ändamål införskaffa erforderlig bevisning. Materiella dispositioner, såsom eftergivande av partens rätt eller ingående av förlikning, böra däremot ej få vidtagas av ombudet. För att ombudet må kunna verksamt tillvarataga partens rätt, bör ombudet kunna utse fullmäktig ävensom fullfölja talan för parten. De kostnader, som uppkomma för utförande av partens talan, t. ex. vittneslöner och arvoden till sakkunniga, har parten att vidkännas som om parten varit företräd i rättegången genom en av honom utsedd fullmäktig. På samma sätt är att bedöma förhållandet mellan parten och ombudet; ombudet är redovisningsskyldigt i förhållande till parten och kan, om han brister i sina åligganden, åläggas skadeståndsskyldighet.

Den, som förordnats till ombud, bör kunna göra ansökan om fri rättegång för parten; erinran härom har införts i sista stycket av denna paragraf. Tillika har stadgats, att ombudet må förordnas till rättegångsbiträde åt parten enligt lagen om fri rättegång. Hinder bör naturligen icke möta att till ombud enligt förevarande paragraf förordna någon, som tidigare förordnats att biträda parten enligt lagen om fri rättegång, även om han icke av parten befullmäktigats att föra hans talan.

Då ombud förordnats, bör han så snart ske kan förbereda talans utförande. Han har härvid om möjligt att samråda med parten. I allmänhet bör för detta ändamål målet uppskjutas. Parten kan härvid utse ombudet till fullmäktig eller, om han ej åtnöjes med ombudet, meddela fullmakt för annan; i båda fallen skall förordnandet för ombudet enligt denna paragraf vara förfallet. Utan uttryckligt stadgande torde gälla, att rätten äger entlediga ombud, som ej finnes nöjaktigt tillvarataga partens rätt.

5 §.

En vilandeförklaring enligt 4 § bör icke äga bestånd längre än som påkallas av de omständigheter, som föranlett densamma. Enligt förevarande paragraf har det överlämnats åt parterna att taga initiativ till målets återupptagande. Har den part, till förmån för vilken beslutet meddelats, själv tagit initiativ till målets återupptagande, torde andra parten ej kunna motsätta sig hans begäran därom, såvitt ej beträffande denna part inträtt förhållande, som skulle påkallat vilandeförklaring. Emellertid kan, trots att hindret fortfarande består, ett återupptagande böra äga rum av den anledningen, att sådana ändrade förhållanden inträtt, som enligt 4 § berättiga till målets fortsatta handläggning och avgörande.

6 §.

Beträffande ersättning till ombud, som förordnats enligt denna lag, samt skyldighet att återgälda sådan ersättning torde böra gälla i stort sett samma bestämmelser som i fråga om rättegångsbiträde, som avses i 12 kap. 6 § lagen om förmynderskap. Har ombudet varit förordnat till rättegångsbiträde

enligt lagen om fri rättegång, böra motsvarande bestämmelser i sistnämnda lag lända till efterrättelse.

7 §.

Stadgandena i denna paragraf ansluta sig till reglerna i 4 § om uppskov eller vilandeförklaring samt om fortsatt handläggning av mål, däri part uteblivit. Paragrafen avser emellertid även annan än part, t. ex. vittne, som på grund av här ifrågavarande förhållanden haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet att efterkomma vittnesstämning. Paragrafen äger tillämpning å alla slag av påföljder, som äro förenade med utevaro eller underlåtenhet att fullgöra vad enligt rättens beslut blivit ålagt. Hit äro att hänföra bl. a. utdömande av böter eller vite för utevaro, förordnande om hämtning, beslut, varigenom part förklaras ha brustit i honom ålagd edgång, samt avskrivningsbeslut. Till påföljd av parts utevaro är ock att hänföra meddelande av tredskodom enligt 12 kap. 3 § R.B. Skulle rätten, ehuru parten enligt denna paragraf har giltig ursäkt för sin utevaro, enligt 4 § avgöra målet, är domen icke att anse som tredskodom.

Om rätten ej har sig bekant, huruvida för underlåtenhet, som här avses, förelegat giltig ursäkt, skall rätten självmant inhämta upplysning därom. Härvid synes lämpligen böra utredas, ej blott om förfall av ifrågavarande slag förelegat vid det tillfälle, till vilket underlåtenheten hänfört sig, utan ock huruvida eljest föreligga sådana omständigheter, att målet enligt 4 § bör uppskjutas eller förklaras vilande.

Skulle utredning, som nyss sagts, giva vid handen, att giltig ursäkt för underlåtenheten icke förelegat, synes den omständigheten, att uppskov ägt rum för inhämtande av upplysning, icke böra utgöra hinder för tillämpning av den påföljd, som enligt vanliga regler skolat drabba den försumlige, förutsatt att med hänsyn till förhållandena i övrigt sådan påföljd alltjämt anses kunna ifrågakomma. Särskilt stadgande härom har ansetts erforderligt endast såvitt angår bestämmelserna i 12 kap. 2 och 3 §§ R.B.; dessa torde nämligen förutsätta, att beslut i anledning av utevaron meddelas redan vid det tillfälle, då parten uteblivit. Det torde utan uttryckligt stadgande vara tydligt, att då enligt 12 kap. 2 § R.B. käromålet vid ett senare rättegångstillfälle förklaras förfallet, tiden för käranden att ånyo instämma sin talan skall räknas från det rättegångstillfälle, då beslutet meddelades.

8 §.

Bestämmelserna i 4—7 §§ skola enligt denna paragraf i tillämpliga delar gälla bl. a. i fråga om mål och ärenden, som handläggas av lagfaren domare i underrätt eller domsaga. Härmed avses bl. a. handläggning inför lagsökningsdomare, konkursdomare och inskrivningsdomare ävensom den handläggning, som enligt åtskilliga lagar på familjerättens område kan ske inför domaren på landet, innan målet förevarit vid rätten. Paragrafen stadgar vidare, att 4—7 §§ i tillämpliga delar skola gälla beträffande mål och ärenden, som handläggas av överrätt eller i högsta domstolen, ävensom beträf-

fande vissa mål hos överexekutor. Bland mål, som handläggas av överexekutor, ha härvid ansetts böra ifrågakomma endast sådana mål, däri någon skall höras i den ordning, som stadgas i 195 § U.L. Utsökningslagen innehåller i vissa fall uttrycklig föreskrift om hörande av den, vars rätt är i fråga, t. ex. i 46 § för verkställighet av skiljedom, 183 § för försäljning av lös egendom, som belagts med kvarstad, och 195 § för beviljande av handräckning. I andra fall torde, ehuru uttrycklig bestämmelse därom ej meddelats, förutsättas att part skall höras före målets avgörande, såsom då besvär anföras hos överexekutor och ändring i det överklagade beslutet ifrågakommer. I vissa fall torde det tillkomma överexekutor att förfara efter omständigheterna, t. ex. i fråga om verkställighet enligt 38 eller 43 § eller förordnande av syssloman enligt 81 § andra stycket. Det kunde ifrågasättas att i detta sammanhang meddela stadganden även rörande förfarandet vid utmätning och andra förrättningar, som ankomma på utmätningsman. Vissa särskilda bestämmelser i sådant hänseende ha emellertid redan utfärdats (jfr lag den 14 oktober 1939, nr 728, lag den 31 oktober 1939, nr 782, och förordning den 17 november 1939, nr 810). Det torde vara lämpligt, att hit hörande frågor såsom närmast sammanhängande med en moratorielagstiftning regleras vid sidan av förevarande lag.

Med hänsyn till beskaffenheten av de mål, som avses i denna paragraf, kunna bestämmelserna i 4—7 §§ i regel endast i begränsad omfattning bliva tillämpliga. Förfarandet är här ofta skriftligt. Någon inställelse av parter eller vittnen såsom i rättegång vid underrätt kommer i allmänhet ej i fråga. Uppskov eller vilandeförklaring på grund av utevaro lär därför endast sällan bliva erforderlig. Som framhållits i den allmänna motiveringen bör ej ifrågakomma, att undersökning verkställs, om part, som kan tänkas fullfölja talan, har laga förfall och på den grund bör komma i åtnjutande av utsträckt fullföljdstid. Detsamma gäller om den, som kan tänkas vilja bevaka talan i fullföljt mål men ej låtit sig avhöra inom därför stadgad tid. För tillgodoseende av parternas intresse i nu berörda hänseenden föreslås i 10 och 11 §§ särskilda anordningar. Uppskov eller vilandeförklaring kan därför i regel ifrågakomma, endast om hinder för målets utredning skulle föreligga. Av betydelse för här avsedda mål är bestämmelsen i 7 §, att underlåtenhet att fullgöra meddelat föreläggande ej må leda till påföljd, om giltig ursäkt för underlåtenheten förelegat. Icke heller detta stadgande blir emellertid tillämpligt i de fall, då domstolen eller myndigheten äger utan någons hörande vidtaga åtgärd eller meddela beslut. Så kan t. ex. domaren enligt 12 kap. 8 § förmynderskapslagen meddela interimistiskt beslut om omyndighetsförklaring utan hinder därav, att den, vars försättande i omyndighet är i fråga, kan antagas på grund av förfall, som avses i denna lag, ha varit ur stånd att yttra sig. Vad angår ärenden, som handläggas av inskrivningsdomare, torde förevarande paragraf endast i enstaka fall kunna bliva tillämplig, såsom då inteckningsansökning skulle förklaras förfallen enligt 7 § inteckningsförordningen eller bifallas enligt 8 § samma förordning samt anledning finnes till antagande, att i förra fallet sökanden, i det senare fallet fastighetsägaren,

för sin underlåtenhet att kungöra ansökningen eller inkomma med svar haft förfall, varom i denna lag är fråga.

Beträffande mål, som handläggas av lagsökningsdomare eller konkursdomare, innebär hänvisningen till 7 § bl. a., att stadgad påföljd icke skall inträda för borgenär, som till följd av förfall, som avses i 7 §, varit hindrad att fullgöra föreläggande om delgivning. Skulle i lagsökningsmål eller mål om gäldenärs försättande i konkurs gäldenären vara av sådant förfall hindrad att inom förelagd tid inkomma med svar å borgenärens ansökning, skall denna underlåtenhet icke leda till påföljd för honom. Hinder får alltså anses föreligga att enligt 6 § lagsökningslagen avgöra lagsökningsmål enbart på de skäl borgenären företett ävensom att enligt 12 § konkurslagen hänskjuta mål om gäldenärs försättande i konkurs till rätten. Skulle förfallet vara av tillfällig beskaffenhet, bör gäldenären erhålla ny tid för avgivande av svar. Kan hindret däremot tänkas bliva långvarigt, bör målet förklaras vilande, såvida ej enligt 4 § ombud förordnas för gäldenären eller handläggningen eljest enligt samma paragraf finnes kunna fortgå. Utan särskilt stadgande torde gälla, att påföljd enligt 94 § konkurslagen ej kan tillämpas, om gäldenär eller annan i nämnda paragraf avsedd person till följd av förhållanden, som omnämnas i 1 § denna lag, skulle vara hindrad fullgöra vad honom åligger enligt konkurslagen. Vad angår utsökningsmål torde en tillämpning av bestämmelserna i 4 och 7 §§ bl. a. leda till, att målet endast under de förutsättningar, som angivas i 4 §, kan slutligen avgöras, om den, som skall höras i målet, på grund av förhållanden, som avses i 1 §, är ur stånd att avgiva infordrat svar. Beträffande handräckningsmål, som icke avser vräkning, möter emellertid icke hinder att, på sätt 195 § U.L. stadgar, tillsvidare och till dess annorledes förordnas bevilja den begärda handräckningen. I andra mål torde omständigheterna ofta vara sådana, att överexekutor enligt 4 § denna lag finner skäl att fortsätta handläggningen.

I fråga om förfarandet i hovrätt och hos Kungl. Maj:t gäller, liksom beträffande mål som handläggas av lagsökningsdomare eller konkursdomare, att underlåtenhet att efterkomma föreläggande ej får leda till påföljd för part, då på grund av förhållanden, som avses i 1 §, förelegat giltig ursäkt för underlåtenheten. Som redan antytts är förevarande paragraf icke tillämplig i de fall, då part är skyldig att inom viss i lag föreskriven tid vidtaga åtgärd men underlåtit detta; i sådant fall kan parten söka återställande av försutten tid.

Beträffande hovrätt har — med hänsyn till den svårighet som under krigstid och därmed jämförliga förhållanden kan möta att därstädes anordna förhör med tilltalad — ansetts erforderligt att medgiva befrielse från den skyldighet, som härutinnan stadgats i 27 kap. 15 § tredje stycket R.B. Rörande förhör i till hovrätt fullföljt besvärsmål kommer alltså att gälla vad i första och andra styckena nämnda paragraf är stadgat. Anser hovrätten nödigt att förhör hålles och möter hinder härför på grund av förhållande, som beröres i 1 §, bör målet förklaras vilande, såframt ej bestämmelserna i 4 § föranleda till annat.

Till ombud, som förordnats enligt denna lag, bör ersättning utgå enligt i 6 § stadgade grunder även för den befattning ombudet tagit med mål i högre rätt; i den mån ombudet härför tillerkännes ersättning enligt bestämmelserna i 10 § andra stycket och 11 § lagen om fri rättegång, bör dock ej ersättning utgå enligt förevarande lag. Uppenbart är, att hänvisningen i denna paragraf till bestämmelserna i 4 § andra stycket icke avser att möjliggöra att fri rättegång skulle kunna beviljas i mål av sådant slag, att dylik förmån däri eljest ej kan ifrågakomma.

9 §.

Enligt lagen den 2 juni 1922 om tiden för företagande av rannsaking med häktad skall, då någon blivit här i riket häktad för brott, för vilket åtal skall äga rum inför svensk domstol, rannsaking med den häktade börjas snarast möjligt, inför rådhusrätt senast å åttonde dagen och inför häradsrätt senast å fjortonde dagen från den dag, då anmälan om häktningen inkom till domstolens ordförande. Kan rannsaking med häktad ej slutföras vid ett rättegångstillfälle, skall fortsatt rannsaking företagas snarast möjligt, inför rådhusrätt senast å åttonde dagen och inför häradsrätt senast å fjortonde dagen från förra rannsakingen, om ej särskilt förhållande nödvändiggör längre uppskov. Har rannsaking med häktad hänvisats till annan domstol för fortsatt handläggning, skall sådan handläggning utsättas att äga rum snarast möjligt, vid allmän underrätt senast å fjortonde dagen efter den dag, då rättens ordförande erhöll meddelande om hänvisningen; vid rådhusrätt må dock handläggningen ej utsättas senare än till åttonde dagen från den dag, då rannsakningshandlingarna enligt erhållet meddelande komma att översändas. Det kan befaras att under krig och därmed jämförliga förhållanden svårigheter stundom kunna uppstå att, med iakttagande av nu angivna tidsbegränsningar, i rätt tid inställa häktade personer till rannsaking. Med hänsyn härtill har ansetts lämpligt, att Kungl. Maj:t tillerkännes befogenhet att, i den mån svårigheter av nu antydd art skulle visa sig inträda, medgiva förlängning av den tid, inom vilken allmän underrätt har att företaga rannsaking med häktad.

10 §.

För närvarande gäller i stor utsträckning, att inlagor och andra handlingar skola till domstol eller domare ingivas. De måste sålunda överlämnas av någon, som personligen inställer sig, och de få icke insändas med posten. I vissa fall, såsom för fullföljd av vade- eller revisionstalan, erfordras att part för ingivande av handling inställer sig personligen eller genom befullmäktigat ombud. I andra fall, såsom då fråga är om ansöknings- eller besvärshandlingar, uppställs icke något dylikt krav. Det är tillräckligt, att sådan handling är undertecknad av parten eller befullmäktigat ombud för denne; har detta iakttagits, erfordras för handlingens ingivande icke någon inställelse av parten personligen, ej heller fullmakt för ingivaren. Inställelse av part, personligen eller genom fullmäktig, kräves stundom för vidtagande av

annan åtgärd i rättegång än ingivande av handling, så t. ex. för anmälan av vad, som vanligen sker muntligen med erläggande av vadepenning. I ett flertal författningar medgives redan nu, att handling må på vederbörande parts ansvar insändas med posten i betalt brev. Vad angår domstolarna gäller detta endast i fråga om angivna slag av handlingar. Enligt processlagberedningens förslag till rättegångsbalk skall alltid föreligga möjlighet att med posten insända handlingar i rättegång.

Uti de nu antydda reglerna om handlingars ingivande torde vid krig eller därmed jämförliga förhållanden vissa lättnader böra göras. Svårighet kan ofta uppkomma för part att själv inställa sig vid den domstol, dit handlingen skall ingivas, och motsvarande förhållande kan föreligga för det ombud, som part har för avsikt att anlita för ändamålet. Därest domstolarnas kanslier förlagts till annan ort, komma dessa svårigheter uppenbarligen att ytterligare stegras. Det nu anförda gäller särskilt hovrätterna och högsta domstolen. En utväg vore att medgiva, att de inlagor, som skola ingivas för talans fullföljande i högre rätt, finge i stället ingivas till den underrätt, som dömt i målet. Ett dylikt medgivande borde avse såväl fullföljdsinlagor som ock i fullföljt mål motpartens svarsinlagor. Även med en dylik anordning torde emellertid kravet å handlingars ingivande icke böra upprätthållas. Med hänsyn härtill och då den föreslagna anordningen med handlingars ingivande till annan domstol än den, där talan fullföljes, med nuvarande rättegångsordning även är förenad med vissa processuella olägenheter, har beredningen i detta hänseende icke ansett sig böra frångå gällande bestämmelser. Däremot synes lämpligt att parterna, om så erfordras, tillerkännas rätt att anlita postverket. Behovet av dylika bestämmelser kan emellertid vara olika för skilda delar av landet. Med hänsyn härtill har det synts böra tillkomma Kungl. Maj:t att, i den mån så anses erforderligt på grund av förhållanden som angivas i 1 § denna lag, genom särskilt förordnande meddela bestämmelser i förevarande hänseende. Genom dylikt förordnande betages ej parterna rätten att ingiva sina handlingar; förslaget avser endast att vid sidan av eljest gällande bestämmelser erbjuda möjlighet att insända handlingar med posten. Ej heller medför förslaget någon inskränkning i den rätt, som må tillkomma part, att för inlagors insändande anlita viss myndighet. En sådan befogenhet tillkommer enligt Kungl. brev den 8 december 1748 och förordning den 23 augusti 1851 parter på Gotland samt enligt 27 kap. 1 § och 30 kap. 35 § R. B. part, som i målet hålles häktad eller enligt beslut i målet är intagen i allmän uppfostringsanstalt eller i avbidan å sådant intagande hållen i förvar.

Handling, som inkommer med posten, bör anses ingiven av den, som undertecknat handlingen. Har handlingen undertecknats av fullmäktig, bör fullmakten biläggas, om den ej tidigare ingivits. Handling, som inkommer med posten, skall enligt förslaget anses ingiven den dag, då den inkom till mottagaren. För de fall, då lagen särskilt föreskriver att part har att inställa sig och därvid ingiva inlaga, torde partens inställeskyldighet böra anses fullgjord, då handlingen inkommit med posten.

I vissa fall gäller, att handling skall ingivas eller åtgärd eljest vidtagas före bestämt klockslag å dagen. En dylik föreskrift torde icke lämpligen böra bibehållas såvitt angår handlingar, som må insändas med posten. Då olika bestämmelser i detta hänseende icke torde böra gälla allt eftersom handlingen ingives eller insändes med posten, skola enligt stadgande i denna paragraf föreskrifter av dylik innebörd försättas ur kraft i den mån Kungl. Maj:t förordnar, att handlingar må insändas med posten.

Även den nu föreslagna anordningen torde i vissa fall visa sig otillräcklig för skyddande av parts rätt. Störningar i postgången, som föranledas av t. ex. en allmän mobilisering eller en orts evakuering, kunna medföra, att en postförsändelse icke framkommer inom den tid, som parten haft anledning att förvänta. Med hänsyn härtill kunde ifrågasättas att partens rätt skulle vara förvarad, om han styrker, att försändelsen avlämnats för befordran inom den utsatta tiden. Som framhållits i den allmänna motiveringen torde emellertid en dylik bestämmelse leda till alltför stor osäkerhet beträffande den tidpunkt, då ett underrättens avgörande tagit åt sig laga kraft. Det torde vara mera ändamålsenligt att för sådana fall särskilt rättsmedel anlitas. Kan parten genom inlämningsbevis eller på annat sätt styrka, att handlingen avlämnats för postbefordran å sådan tid, att den under vanliga förhållanden bort inkomma före fatalietidens utgång, bör möjlighet föreligga att erhålla återställande av den försuttna tiden (jfr NJA 1933: 489).

Förutom nu antydda lättnader lär under utomordentliga förhållanden kunna bli va erforderligt att för riket i dess helhet eller någon del därav medgiva en generell förlängning av vissa fatalietider. Härvid åsyftas tiderna för fullföljd genom allmänt rättsmedel eller utförande av talan i sålunda fullföljt mål. Visserligen kan ifrågasättas, om ej möjligheten att anlita särskilt rättsmedel är i detta hänseende tillräcklig. Utan en förlängning av fatalietiderna kan dock befaras, att dylika rättsmedel komme att anlitas i en utsträckning, som icke kan anses lämplig. Förordnande om förlängning, som här avses, torde böra meddelas av Kungl. Maj:t. En sådan förlängning kan vara allmän, varigenom den tid, som är i lag utsatt för fullföljande av talan eller bevakande av talan i fullföljt mål, förlänges med visst tidsmätt, t. ex. en vecka, eller ock kunna för olika i förordnandet angivna fullföljdsåtgärder särskilda tidsfrister meddelas. De fullföljdstider, varom här är fråga, avse i allmänhet talan mot lägre domstols avgörande. Emellertid torde hit böra hänföras även tidsfrister, som bestämts för överklagande av vissa förättningar m. m., t. ex. för överklagande av syneförrättning enligt 10 kap. vattenlagen eller förrättning enligt jorddelningslagen eller lagen den 3 september 1939 om enskilda vägar eller för klagan mot beslut av överförmyndare enligt 12 kap. 25 § förmynderskapslagen eller av rättens ombudsman i konkurs enligt 98 § konkurslagen. Till nu angivna fall torde också böra hänföras klander av dispasch. Däremot avses icke sådana i lag utsatta tidsfrister, som ej utgöra fatalietider i egentlig mening, såsom tid för bevakning av testamente eller anhängiggörande av talan i vissa mål eller påkallande av särskilt rättsmedel. Om förlängning av dylika tidsfrister hänvisas till vad som anföres under 11 §.

11 §.

I lagar och författningar på skilda områden förekomma stadganden, enligt vilka den, som vill inleda rättegång, har att göra detta inom viss tid. Som exempel härpå må nämnas bestämmelserna i 6 kap. 10 § förmynderskapslagen om anspråk på ersättning för skada, som förmyndare tillskyndat den omyndige, förordningen den 28 juni 1798, § 4, Kungl. förklaringen den 29 juli 1812 och kungörelsen den 9 maj 1835 om krav mot den, som borgat såsom för egen skuld, 39 § konkurslagen om återvinning i konkurs samt 9 § lagen den 30 juni 1916 om ersättning för skada i följd av automobiltrafik. Underlåtenhet att iakttaga sålunda bestämda tidsfrister skall enligt vad i allmänhet är uttryckligen stadgat, föranleda, att rätten till talan går förlorad. Någon gång, såsom i fråga om talan å sysslomans förrättning enligt 18 kap. 9 § H.B., gäller att den, som har laga förfall, får tillgodonjuta förlängd tid.

Skyldigheten att inom bestämd tid påkalla prövning av visst anspråk kan stundom avse förfarande utom rättegång. Enligt 95 § aktiebolagslagen skall klander å beslut av bolagsstämma anhängiggöras genom stämning å bolaget inom viss tid från beslutets dag. På grund av föreskrifterna i 138 § samma lag skall emellertid under vissa förutsättningar dylik tvist i stället avgöras av skiljemän. För upprätthållande av kvarstad kan enligt 188 § U.L. vara erforderligt att inom tid, som angives i lagrummet, begära dispasch eller påkalla skiljedom eller syn, som avses i 2 kap. 10 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom. Erinras må ock om de i lagen den 22 juni 1939 föreskrivna tidsfristerna för anlitan av särskilda rättsmedel.

Utöver vad nu sagts stadgas i åtskilliga fall skyldighet att, till bevarande av enskild rätt, inom viss tid vidtaga åtgärd inför domstol eller domare anordnades än genom inledande av rättegång. Härutinnan må hänvisas till bestämmelserna i 7 kap. 1 § testamentslagen om bevakning av testamente, 4 kap. 1 § boutredningslagen om avträdande av dödsbo till förvaltning av boutredningsman eller konkurs, 11 kap. 2 § J.B. om inteckning för ogulden köpeskilling samt 12 och 13 §§ inteckningsförordningen om fullföljd i vissa fall av vilandeförklarad inteckningsansökan. Stundom kan i här avsedda fall, förutom åtgärder av nyss angivet slag, anlitas även rättegång för rättighetens bevarande, så t. ex. i fråga om avbrytande av växelpreskription enligt 70 och 71 §§ växellagen. Underlåtenhet att iakttaga de föreskrivna tidsfristerna medför, om annat ej särskilt bestämts, förlust av den rätt, som skolat upprätthållas genom åtgärden.

Som redan antytts förekommer endast undantagsvis, att laga förfall föranleder en förlängning av de frister, varom här är fråga. Icke heller äro bestämmelserna om återställande av försutten tid i dessa fall tillämpliga. En allmän förlängning av vissa av de här avsedda fristerna skulle emellertid enligt 2 § i lag den 18 september 1914 komma till stånd, därest med stöd av sagda lag meddelades förordnande om moratorium.

På skäl, som utvecklats i den allmänna motiveringen, kan under krigstid och därmed jämförliga förhållanden stundom vara önskvärt, att bestäm-

melserna om återställande av försutten tid må kunna tillämpas även å nu berörda frister. Visserligen kunde ifrågasättas, om ej Kungl. Maj:t i enlighet med vad i 10 § stadgats borde äga medgiva förlängning också av frister av detta slag. Med hänsyn till den olika karaktären av nu avsedda frister torde emellertid en mera allmän förlängning av desamma icke vara lämplig, utan bör frågan därom bedömas med hänsyn till fristens beskaffenhet och omständigheterna i varje särskilt fall.

Återställande av försutten tid enligt förevarande paragraf bör, fränsett de särskilda rättsmedlen, endast ifrågakomma till skyddande av anspråk av enskild natur. Paragrafen är sålunda icke tillämplig å de i 5 kap. S.L. föreskrivna tidsfristerna för anställande av åtal eller å tidsfrister, som tillhöra förvaltningsrätten eller kommunal- eller skattelagstiftningen.

Enligt 11 § lagen om särskilda rättsmedel skall ansökan om återställande av försutten tid göras sist inom ett år från den dag, då tiden utgick. På sätt framhållits i den allmänna motiveringen kan i undantagsfall inträffa, att denna tid på grund av förfall, som avses i förevarande lag, skall visa sig otillräcklig. Med anledning härav har genom stadgandet i andra stycket av denna paragraf införts möjlighet till undantag från nämnda tidsbestämmelse. Den i lagen om särskilda rättsmedel upptagna regeln, att ansökan om återställande av försutten tid skall göras inom tre veckor från det förfallet upphört, har däremot bibehållits oförändrad.

12 §.

Vid krig ävensom då mobilisering eller därmed jämförliga beredskapsåtgärder anbefallts möter uppenbarligen i allmänhet hinder att på vanligt sätt verkställa delgivning med den, som fullgör tjänstgöring vid krigsmakten. Även om det kan utrönas, att denne tjänstgör vid visst truppförband, lär i allmänhet kännedom saknas om hans vistelseort. Särskilda svårigheter måste möta för delgivning med den, som tjänstgör ombord å krigsmaktens fartyg. Av nu antydda skäl bör, såsom framhållits i den allmänna motiveringen, delgivningen ske genom militär myndighets försorg. Härigenom möjliggöres ock att i samband med delgivningsbevis, som utfärdas av sådan myndighet, kan meddelas uppgift, huruvida den, som kallats att infinna sig vid domstol, är på grund av tjänstgöringen hindrad att inställa sig.

Förevarande paragraf avser endast sådana fall, då delgivning skall verkställas omedelbart med den, som fullgör tjänstgöring vid krigsmakten. Har denne för sig ställt fullmäktig, som är behörig mottaga delgivning, kan delgivningen sålunda ske med ombudet. Är den tjänstgöringsskyldige delägare i byalag, föreligger icke på grund av denna paragraf hinder för anlitande av det delgivningsförfarande, som anvisas i 11 kap. 12 § R.B. Icke heller är paragrafen tillämplig i de fall, då kallelse må meddelas genom kungörelse och underrättelse med posten, såsom enligt 19 och 20 §§ konkurslagen, 11 kap. 32 och 33 §§ vattenlagen samt 21 kap. 10 § jorddelningslagen. Erfordras däremot att handling överlämnas eller att ett meddelande eljest bevisligen tillställs den, som tjänstgör vid krigsmakten, skall detta ske genom

militär myndighets försorg. Detta innebär bl. a., att de särskilda regler, som meddelats rörande förfarandet i fall, då någon för delgivning förgäves sökts i sitt hemvist, icke kunna tillämpas beträffande den, som fullgör tjänstgöring, varom nu är fråga. Sålunda kunna bestämmelserna i 13 § första stycket första punkten konkurslagen icke bli tillämpliga. Icke heller torde för utmätnings verkställande vara tillräckligt att underrättelse om utmätningen enligt 60 § U.L. meddelas gäldenärens make eller husfolk eller anslås å hans husdörr.

Paragrafen avser varje person, som fullgör tjänstgöring vid krigsmakten. Hit äro sålunda att hänföra icke blott befäl och meniga utan även civil personal, som fullgör tjänstgöring vid krigsmakten, t. ex. hantverkare och arbetare samt viss polispersonal (jfr 1 och 6 §§ strafflagen för krigsmakten). Under fullgörande av tjänstgöring torde böra inbegripas även den tid, då avbrott däri sker på grund av tillfällig permission, intagande i militärt häkte, sjukhus eller dylikt.

Beträffande själva delgivningsförfarandet torde närmare föreskrifter böra meddelas av Kungl. Maj:t. I dessa torde böra bestämmas vem som i varje fall skall äga verkställa delgivning och utfärda bevis därom; tillika torde böra meddelas närmare anvisningar rörande förfarandet vid delgivningen. Då enligt förevarande förslag intyg om delgivning i vissa fall skall innehålla uppgift, huruvida hinder möter för inställelse vid domstol, har beredningen utgått från, att sådant intyg bör meddelas av den chef eller befälhavare, som har att besluta om tjänstledighet för den, med vilken delgivning skall ske. Då det sannolikt icke låter sig göra att åt de militära myndigheterna överlämna att från fall till fall bedöma, huruvida saken är av den vikt, att tjänstledighet under alla förhållanden bör beviljas, kan måhända vara lämpligt, att domstolarna i beslut om delgivning angiva, när särskilda skäl påkalla inställelse.

Som framhållits i den allmänna motiveringen bör, om i brottmål häktningsskäl föreligga mot den tilltalade, dennes tjänstgöring ej utgöra hinder för häktningsbeslutets verkställande. Har häktning sålunda skett, böra reglerna i denna paragraf icke tillämpas.

13 §.

I olika hänseenden, såsom beträffande överflyttning av rättsskipning enligt 2 § första stycket 2, ersättning åt ombud, som förordnats enligt 4 §, och delgivning, som avses i 12 §, torde närmare föreskrifter erfordras rörande tillämpningen av förevarande lag. Dylika föreskrifter torde böra utfärdas av Kungl. Maj:t.

I likhet med vad som gäller beträffande flera andra fullmaktslagar, t. ex. lagen om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m., torde förevarande lag böra gälla för begränsad tid, lämpligen till och med den 31 mars 1941. Förordnande, som meddelats med stöd av 1, 2, 9, 10 eller 13 §, bör alltså ej kunna avse tid efter nämnda dag.

Av allmänna processuella grundsatser torde följa, att lagen och med stöd av densamma meddelade bestämmelser bliva omedelbart tillämpliga, då de sättas i kraft. Sålunda komma reglerna angående förfarandet att bliva tillämpliga icke blott å rättegångar, som inledas efter nämnda tidpunkt, utan ock å rättegångar, som då pågå. Det sagda torde gälla även med avseende å sådana ändringar i fullföljdsförfarandet, som kunna föränledas av bestämmelserna i 10 §. För att möjliggöra en ändamålsenlig avveckling av den särskilda ordning, som lagen avser att genomföra, torde erfordras vissa övergångsstadganden. Kungl. Maj:t torde sålunda böra erhålla befogenhet att meddela de föreskrifter, som erfordras i samband med upphörande av förordnande enligt 2 §. Även i fråga om 3, 4, 8, 10 och 11 §§ torde böra meddelas vissa övergångsbestämmelser. Vad angår 9 § lär utan särskilt stadgande gälla, att om med iakttagande av tidsbestämmelser, som meddelats med stöd av sagda paragraf, rannsaking utsatts medan förordnande enligt samma paragraf ännu ägde bestånd, vad därutinnan beslutats skall lända till efterrättelse utan hinder av att förordnandet sedermera upphör och de vanliga bestämmelserna om tid för rannsaknings företagande åter bliva tillämpliga.

Stockholm den 14 februari 1940.

PROCESSLAGBEREDNINGEN.

F ö r s l a g

till

L a g

med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att bestämmelserna i 2—13 §§ skola tillämpas; dock må sådant förordnande ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som avses i första stycket, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

Under tid, då förordnande, som nu sagts, är i kraft, gälla icke i lag eller författning meddelade stadganden i den mån de strida mot vad enligt förordnandet blivit bestämt.

Denna lag äger ej tillämpning i fråga om krigsdomstolar och rättegången därstädes.

2 §.

Då det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, äger Konungen förordna,

1. att domstol skall sammanträda å andra tider och ställen än som för vanliga fall är bestämt; samt

2. att de åligganden, som i fråga om rättsskipningen eller rättsvården tillkomma viss underrätt eller lagfaren domare i viss underrätt eller viss domsaga så ock viss hovrätt, skola, helt eller delvis, övertagas av annan likställd domstol eller domare.

Om högsta domstolens tjänstgöring på avdelningar äger Konungen efter högsta domstolens hörande förordna efter omständigheterna.

I den mån det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, må Konungen ock bestämma, att lagfaren domare i eller befattningshavare vid viss domstol eller i nedre justitierevisionen skall tjänstgöra i annan befattningshavare vid underrätt, hovrätt eller nedre justitierevisionen, domare dock endast i domarbefattning.

Befogenhet, som enligt första stycket 1 eller tredje stycket tillkommer Konungen, må på uppdrag av Konungen utövas av annan myndighet.

3 §.

Möter på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, hinder för val av nämndeman i häradsrätt eller av ägodelningsnämndeman eller vattenrättsnämndeman, vare utan avseende därå, att den tid utgått, för vilken nämndeman utsetts eller han eljest har att tjänstgöra som nämndeman, han skyldig att fortfarande bestrida tjänsten, till dess val kan hållas och besked inkommit, att annan blivit vald.

Har enligt 2 § första stycket 1 förordnats, att häradsrätt eller ägodelningsrätt skall sammanträda utom rättens domkrets och uteblir nämndeman från rättens sammanträde, äge rättens ordförande till tjänstgöring i hans ställe kalla någon, som är valbar till nämndeman i den domsaga, där rätten sammanträder, eller, om rätten sammanträder i stad som ej hör till domsaga, i närmaste domsaga.

4 §.

Mål, som handlägges av underrätt eller av arbetsdomstolen, skall av rätten uppskjutas eller förklaras vilande, om anledning är att antaga, att på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, part är ur stånd att inställa sig vid rätten eller eljest utföra sin talan eller annat hinder möter för målets utredning. Finnes saken kunna nöjaktigt utredas, må dock målet handläggas och avgöras, om det för part är av synnerlig vikt eller eljest särskilda skäl föranleda därtill. För part, som kan antagas vara ur stånd att själv bevaka sin rätt, äge rätten eller, då rätten ej sitter, dess ordförande förordna ombud att, själv eller genom fullmäktig, föra och i högre rätt fullfölja talan. Ombudet har att så snart ske kan, om möjligt efter samråd med parten, förbereda talans utförande. Utser parten själv fullmäktig, vare förordnandet för ombudet förfallet.

Den, som enligt första stycket förordnats till ombud, äge göra ansökan om fri rättegång för parten enligt lagen om fri rättegång; han må ock förordnas till rättegångsbiträde åt parten enligt nämnda lag.

5 §.

Mål, som enligt 4 § förklarats vilande, skall på anmälan av part återupptagas till handläggning, så snart hinder enligt nämnda paragraf ej längre föreligger eller förhållande inträtt, som enligt samma paragraf skulle påkallat fortsatt handläggning.

6 §.

Den, som enligt 4 § förordnats till ombud, åtnjute av allmänna medel efter rättens prövning skäligen arvide för det arbete han nedlagt å målet så ock ersättning för nödvändiga utgifter och tidsspillan. Beslut om sådan ersättning må verkställas utan hinder av att det ej vunnit laga kraft. Skriftligt besked om beslutet skall genast utan avgift tillhandahållas ombudet. I det slutliga utslaget skall den, för vilken ombud förordnats, förpliktas att till statsverket återgälda vad ombudet tillerkänts i arvide och ersättning, om ej sådan skyldighet finnes böra åläggas motparten. Har ombudet varit förordnat till rättegångsbiträde enligt lagen om fri rättegång, gälla om ersättning till ombudet och skyldighet att ersätta statsverket kostnaden härför vad i nämnda lag är stadgat.

7 §.

Uteblir part eller annan, som kallats att infinna sig vid rätten, eller underlåter han eljest att fullgöra vad enligt rättens eller domarens beslut förelagts honom och har han på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet, skall underlåtenheten icke leda till påföljd för honom. Är ej för rätten känt, huruvida han sålunda haft giltig ursäkt för sin underlåtenhet, skall upplysning därom inhämtas genom rättens försorg. Har vid allmän underrätt part uteblivit från rätten vid första rättegångstillfället och finnes, att parten ej haft giltig ursäkt för sin utevaro, må vad i 12 kap. 2 och 3 §§ rättegångsbalken är stadgat vinna tillämpning, ehuru uppskov ägt rum för inhämtande av upplysning.

8 §.

Vad i 4—7 §§ är stadgat skall i tillämpliga delar gälla i fråga om mål eller ärende, som handlägges av lagfaren domare i underrätt eller domsaga eller av överrätt eller hos Konungen i högsta domstolen, så ock i fråga om utsokningsmål, vari på sätt i 195 § utsokningslagen sägs någon skall höras.

Stadgandet i 27 kap. 15 § rättegångsbalken därom, att i vissa fall ändring i underrätts utslag i brottmål ej må göras utan att den tilltalade beretts tillfälle att komma tillstådes vid muntligt förhör i hovrätten, skall ej äga tillämpning.

Har part i hovrätt eller hos Konungen åtnjutit fri rättegång, skall vad i 6 § denna lag är stadgat icke äga tillämpning i den mån ombudet finnes berättigat till ersättning, varom stadgas i 10 § andra stycket lagen om fri rättegång.

9 §.

Då det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, äger Konungen beträffande riket i dess helhet eller viss del därav förordna om förlängning av den tid, inom vilken allmän underrätt har att företaga rannsaking med häktad.

10 §.

Då det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, äger Konungen beträffande riket i dess helhet eller viss del därav förordna, att inlaga eller annan handling, som skall ingivas till domstol, domare, överexekutor eller nedre justitierevisionen, må insändas med posten i betalt brev; vad i lag eller författning är stadgat därom, att handling skall ingivas eller åtgärd eljest företagas före visst klockslag å dagen, äge ej tillämpning i fråga om handlingens ingivande eller insändande. Handling, som inkommer med posten, skall anses ingiven av den, som undertecknat handlingen. Handlingen skall anses ingiven den dag, då den inkom till mottagaren. Då handlingen inkommit, skall vad i lag är stadgat om skyldighet för part att tillika inställa sig anses iakttaget.

Förordnande, som avses i första stycket, må ock meddelas i fråga om anmälan av vad och erläggande av vadepenning.

Konungen äger i den mån det finnes påkallat på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, beträffande riket i dess helhet eller viss del därav förordna om förlängning av den tid, inom vilken ingivande av inlaga eller annan åtgärd för fullföljande eller bevakande av talan annorledes än genom särskilt rättsmedel skall äga rum.

11 §.

Är någon skyldig att för bevakande av sin enskilda rätt inom viss i lag eller författning föreskriven tid instämma talan eller påkalla prövning i annan ordning eller inför domstol eller domare vidtaga annan åtgärd och finnes han på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket, hava varit ur stånd att inom den föreskrivna tiden vidtaga åtgärden, skall vad i lagen den 22 juni 1939 om särskilda rättsmedel är stadgat angående återställande av försutten tid tillämpas, även om åtgärden icke är av beskaffenhet, som där sägs. Vad nu sagts äge motsvarande tillämpning beträffande ansökan om resning och besvär över domvilla.

I fråga om återställande av försutten tid enligt första stycket i denna paragraf eller lagen den 22 juni 1939 skall vad i 11 § sistnämnda lag är föreskrivet därom, att ansökan skall göras sist inom ett år från den dag, då tiden utgick, ej äga tillämpning, om sökanden på grund av förhållanden, som avses i 1 § första stycket denna lag, finnes hava varit ur stånd att inom sagda tid göra sådan ansökan.

12 §.

Delgivning med den, som fullgör tjänstgöring vid krigsmakten, skall ske genom militär myndighets försorg. Intyg av sådan myndighet gälle såsom fullt bevis, att delgivning blivit så verkställd som intyget innehåller. Avser delgivning stämning eller kallelse att eljest infinna sig vid domstol, skall intyget tillika innehålla uppgift, huruvida den kallade på grund av sin tjänstgöring är hindrad att inställa sig.

13 §.

Konungen meddelar de närmare föreskrifter, som erfordras för tillämpningen av denna lag.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 31 mars 1941. Förordnande, som meddelats enligt lagen, må ej avse tid efter nämnda dag.

I fråga om förordnande, som sägs i 2 §, meddelar Konungen närmare bestämmelser i anledning av dess upphörande. Stadgandet i 3 § första stycket skall, sedan förordnande enligt 1 § upphört att gälla, tillämpas, till dess val av nämndeman hållits och besked inkommit om valet. Har med stöd av 4 eller 8 § mål eller ärende förklarats vilande eller ombud förordnats, skall åtgärden fortfarande bestå, till dess den i laga ordning häves. Förordnande, som meddelats med stöd av 10 §, skall fortfarande tillämpas i fråga om åtgärd, för vars vidtagande tid börjat löpa före förordnandets upphörande. Har för vidtagande av åtgärd, som avses i 11 §, tid börjat löpa, då lagrummet ännu var gällande, skall ock nämnda lagrum fortfarande tillämpas.
